

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: filosofie
Studijní program: 2. stupeň
Kombinace: anglický jazyk – občanská výchova

Masarykovo pojetí demokracie
The Conception of Democracy by T. G. Masaryk

Diplomová práce: 2005-FP-KFL-108

Autor:
Marta Škopová

Podpis:

Adresa:
Soukenická 180
549 54, Police nad Metují

Vedoucí práce: PhDr. Břetislav Daněk

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
53	13 650	10	2	13	4

V Liberci dne: 22. 4. 2005

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

V Liberci dne: 22. 4. 2005

Marta Škopová

Poděkování

Mé poděkování patří v první řadě panu PhDr. Břetislavu Daňkovi za podnětné rady a věcné připomínky. Rodičům a kamarádům bych ráda poděkovala za trpělivost, ohleduplnost a podporu během celého studia

Anotace:

Diplomová práce podává přehled o životě a zásadních myšlenkách T. G. Masaryka. Zabývá se výkladem jeho filosofického názoru na svět a formuluje Masarykovy názory na pojetí demokracie. Součástí diplomové práce je také rozbor programu humanitní demokracie a Masarykových názorů na její úlohu v moderních dějinách. Zároveň je zde podán přehled Masarykových názorů na komunismus. Praktická část předkládá a hodnotí vědomostní test o T. G. Masarykovi, kterému byli podrobeni žáci 9. tříd ve dvou různých regionech. Zároveň je zde podán návrh na využití výsledků práce o T. G. Masarykovi při výuce občanské výchovy na II. stupni základních škol.

Summary:

The work tries to deal with life and the main thoughts of T. G. Masaryk. It deals with his philosophical opinions on the world and formulates Masaryk's opinions on the conception of democracy. The work also covers the analysis of the programme of a humanitarian democracy and Masaryk's opinions on its position in modern History. The work also deals with his opinions about communism. The practical part offers and assesses the knowledge test about T. G. Masaryk, which was given to pupils of the 9th grade in two different regions. In the final part the author shows a few ways of using the outcomes of the work in lessons of Civics.

Zusammenfassung:

Die Diplomarbeit gibt eine Übersicht vom Leben T. G. Masaryk und von seinen grundsätzlichen Gedanken. Die Diplomarbeit beschäftigt sich mit der Erläuterung seiner philosophischen Weltanschauung und sie formulieren auch die Anschauungen auf die Auffassung der humanitären Demokratie von Masaryk. Zur Diplomarbeit gehört auch die Analyse des Programms Demokratie und Masaryks Anschauungen auf die Aufgabe der Demokratie in Moderngeschichte. Zugleich wird hier eine Übersicht von Masaryks Anschauungen auf Kommunismus gegeben. Der praktische Teil setzt vor und bewertet den Test über T. G. M., den Test haben die Schülern in 9. Klassen in zwei unterschiedlichen Regionen gemacht. In dieser Diplomarbeit wird auch ein Vorschlag auf die Benutzung der Arbeitsergebnissen von T. G. Masaryk in einer Stunde der Bürgerkunde auf II. Stufe der Grundschulen gegeben.

Obsah

1. Úvod	7
2. Životopis – T. G. Masaryk	
2.1 Dětství a mládí.....	8
2.2 Vzdělání.....	8
2.3 Lipsko.....	10
2.4 Masaryk profesorem.....	11
2.5 V politice.....	12
2.6 Prezident T. G. M.....	13
3. Masarykův filosofický názor	15
3.1 Masarykovo pojetí náboženství.....	15
3.1.1 Masarykův náboženský vývoj.....	15
3.1.2 Masarykovo náboženství.....	17
3.2 Fenomén sebevražednosti & T. G. M.....	20
3.2.1 Vymezení pojmu sebevražda.....	20
3.2.2 Sebevražednost & T. G. M.....	21
3.2.3 „Sebevražda hromadným jevem společenským“.....	22
4. Masarykovo pojetí demokracie	28
4.1 Vymezení pojmu demokracie.....	28
4.2 Demokracie & T. G. M.....	30
4.2.1 Demokracie proti teokracii.....	30
4.2.2 Problémy a úkoly demokracie.....	31
4.2.3 Demokracie nejen principem politickým.....	34
4.3 Humanitní demokracie.....	37
4.4 Úloha demokracie v moderních dějinách.....	41
4.5 Názory T. G. M. na komunismus.....	44
5. Praktická část	46
5.1 Vědomostní test o T. G. M.....	46
5.2 Využití výsledků práce při výuce OV na II. stupni ZŠ.....	50
6. Závěr	52
Seznam literatury	53

Přílohy

1. Úvod

Tomáš G. Masaryk je považován za jednu z největších, nejsložitě v mravním smyslu nejčistších osobností naší národní minulosti. V podvědomí mnohých z nás byl a zůstává spojen s pojmy svoboda, demokracie, humanita, tolerance, vůle k míru a bratrství. Pro T. G. Masaryka byla charakteristická i mimořádná osobní statečnost a neohroženost, se kterou vstupoval do všech společenských, politických, ale i jiných zápasů. Jedním z největších bojů, za které nese nesmírné zásluhy, byl boj o samostatný Československý stát.

Hlavním cílem diplomové práce je nejen podání přehledu o životě T. G. Masaryka, ale především vypracování přehledu jeho zásadních myšlenek a názorů týkající se náboženství a demokracie. Dvou fenoménů, které se vzájemně prolínají tak, že v Masarykově pojetí nemohou jeden bez druhého existovat. Důraz je postaven na výklad Masarykova filosofického názoru na svět a zároveň na jeho pojetí demokracie. Dalším z cílů diplomové práce je také rozbor programu humanitní demokracie a Masarykových názorů na její úlohu v moderních dějinách. Součástí práce je také přehled Masarykových názorů na komunismus.

Poznatky o T. G. Masarykovi se poté stanou podkladem pro praktickou část, která se bude zabývat jejich využitím při výuce občanské výchovy na II. stupni základních škol. Zároveň je v této části předložen vědomostní test, kterému byli podrobeni žáci 9. tříd ve dvou různých regionech. Na základě vědomostního testu se snažím zjistit rozsah jejich vědomostí o T. G. Masarykovi, jedné z největších osobností našich moderních dějin. Současně je v praktické části podán přehled výsledků obou testů a z nich vyplývající závěry.

Pravým důvodem zabývat se ve své diplomové práci životem T. G. Masaryka a jeho pojetím demokracie byl především vlastní zájem i touha poznat a pochopit tuto významnou a velikou osobnost naší historie, poznat tajemství Masarykovy vnitřní krásy, velikosti a moudrosti. Mým cílem je tyto poznatky zjednodušit a vytvořit tak práci, na základě které si mohou její čtenáři vytvořit svůj vlastní obrázek i postoj k osobnosti T. G. Masaryka.

2. Životopis – Tomáš G. Masaryk

2.1 Dětství a mládí

Tomáš Garrigue Masaryk se narodil 7.března 1850 v Hodoníně a své dětství strávil v různých vesnicích na Slovácku, kde jeho otec pracoval jako kočí na císařských statcích. Právě postavení otce mu umožňovalo snadnější vstup do prostředí, kde se pohybovali panští úředníci, učitelé a faráři. To znamenalo jednodušší přístup ke knihám, studiu i vzdělání. Masarykova matka, pocházela z rodiny zámožného hustopečského měšťana, avšak nepřízní osudu se nakonec musela živit jako kuchařka v panských službách.¹ Její původ jí umožnil bližší poznání vyšších společenských vrstev, snad právě proto si přála, aby se její synové v těchto vrstvách také jednou pohybovali. Jedinou možnou cestou jak tohoto dosáhnout bylo vzdělání.

Po matce byl Masaryk velice silně pobožný. V období mládí ministroval v kostele, kde měl na jeho výchovu největší vliv kaplan František Satora. Ve všední dny hrával mladý Masaryk v kostele na varhany, zpíval na pohřbech a odříkával na nich latinu. Touha rozumět tomu, co odříkává, a umět si přeložit citáty v německých knihách, které s oblibou četl, byly důvodem, které ho vedly ke studiu latiny. Pravidelné hodiny mu dával právě páter Satora, který ovlivnil i další Masarykovo studium.

2.2 Vzdělání

V letech 1861-1863 studoval Tomáš G. Masaryk nižší reálku v Hustopečích. Po dvou letech reálky bylo rozhodnuto o jeho dalším osudu – měl se stát učitelem. Přišla však dvouletá odmlka, kdy se krátce učil ve Vídni na “Kunstschlosserei” (uměleckému zámečnictví) a poté pracoval jako učeň v panské kovárně v Čejči.

---

¹ Polák, S.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 7.

Konečně roku 1865 začíná studovat na německém gymnáziu v Brně. Díky výbornému prospěchu získává stipendium a mimo to i výhodné místo vychovatele v rodině policejního ředitele Antona Le Monniera. Stále častější neshody s profesory a pozdější udělení “consilia abeundi” pro vzpurnost znamenaly pro Masaryka odchod z gymnázia v Brně do Vídně, kde od listopadu 1869 studuje na Akademickém gymnáziu. Věnuje se především studiu jazyků a filosofie.

4.7. 1872 skládá úspěšně maturitu a zapisuje se na filosofickou fakultu ve Vídni – obor filologie. Oblibu nachází ve studiu Platona, ale věnuje se i ostatním řeckým a římským spisovatelům a filosofům. Vedle filosofie, kterou studoval, se zajímal i o přírodní vědy, jako je například anatomie. Své vzdělání si však rozšiřuje pro sebe samého, ne proto aby se mohl stát učitelem a své znalosti a zkušenosti předávat druhým. “Jak říkám, profesorem jsem se vlastně stát nechtěl; mne zajímalo ne poučovat jiné, ale sám se dovídat a poučovat se. Jak to má Aristoteles na počátku své Metafyziky: Člověku je vrozeno usilovat o poznání. Vždyť je to velice krásné, něco poznat, něčeho se dovědět a dovídat se stále něco nového! Nezájem, lhostejnost je horší než nevědomost.”²

V období Masarykových studií má na něho největší vliv jako učitel a člověk filosof Franz Brentano, ke kterému chodíval na přednášky. Mezi další profesory filosofie, které v Lipsku osobně poznal, patřili například K. F. Zöllner nebo M. W. Drobisch. Mezi jeho kolegy se řadili v tehdejší době například E. Husserl, který se později stal významným filosofem a zakladatelem fenomenologie. Nejsilněji na Masaryka však vždy působil Platon. Mezi další filosofy, kteří ovlivnili Masarykovo myšlení patří D. Hume, A. Comte, J. S. Mill. V lednu 1875 se Masaryk stává předsedou Českého akademického spolku ve Vídni a začíná se pravidelně stýkat s rodinou A. V. Šembery, lektora českého jazyka a literatury na vídeňské univerzitě. Pro Šemberův almanach pak píše jedny ze svých prvních prací a vznikají i jeho první literární studie – O Schopenhauerovi, O postavení žen ve společnosti...

Ve své disertační práci “Das Wesen der Seele bei Plato” (Platonovo učení o duši) spojuje psychologii se svým platonismem. Tuto práci na počátku roku 1876 obhájí a je tak promován na doktora filosofie.

---

² Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 48.

2.3 Lipsko

Po promoci roku 1876 odjíždí na cesty do Itálie a Německa. Na univerzitě v Lipsku zůstává jeden rok a dále si tak rozšiřuje své vzdělání. Zabývá se především filosofií a theologií a začíná také publikovat první vědecké práce. Pobyt v Lipsku pro Masaryka neznamenal pouze rozšíření filozofického vzdělání, ale zároveň zde získal i cenné politické a náboženské zkušenosti. Právě v Lipsku se setkává se svojí budoucí ženou Američankou Charlottou Garriguovou, jejíž příjmení podle amerického zvyku přijímá později za součást svého vlastního jména. Stalo se tak 15.března 1878.

Manželství se Charlottou mělo pro Masaryka veliký význam. “Láska, sympathie je největší mravní silou – z ní je veškerá mravní účast, pomoc a spolupráce; mravní život, to je součinný podíl na božím řádu světa – láska, sympathie, synergie, to je zákon života ve vztahu dvou lidí, v rodině, národě, státu, lidstvu. Jiného neznám.”³ Charlotta byla hluboce zbožná, mravně zásadová, muzikálně i hudebně nadaná a velice vzdělaná. Stala se pro Masaryka velikou oporou v období jeho politických bojů, ale i v jeho celé politické činnosti.

V roce 1879 Masaryk obhájí svůj habilitační spis s názvem “Sebevražda jako hromadný společenský jev moderní civilizace”. O dva roky později publikuje svoji revidovanou habilitační práci. V ní se podrobně zabývá příčinou moderní sebevraždy, kterou spatřuje především v krizi náboženství. Česká verze Masarykovy habilitační práce vychází v roce 1904 pod názvem “Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty”. Od roku 1879 přednáší Masaryk na Vídeňské univerzitě jako soukromý docent. V této době byl již uznávaným vědcem a jeho další studie, která se týkala hypnotismu, se stala podnětem pro nabídku mimořádné profesury filosofie na české univerzitě v Praze.

2.4 Masaryk profesorem

V roce 1882 přichází Masaryk do Prahy jako mimořádný profesor filosofie na české univerzitě v Praze. Řádná profesura je mu udělena v roce 1897. Jeho příchod

---

³ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 87.

se stal velice výjimečnou událostí, a to jak z hlediska příchodního, tak z hlediska prostředí, do kterého vstupoval. „Masaryk přicházel do Čech odchován světovou kulturou, zvyklý jejími kritérii poměřovat i kulturu českou, nespokojený omezeným horizontem svých krajanů, ostře protiněmecky zaujatých, přitom však jednostranně závislých právě na kultuře německé. Do země formálně katolické, vskutku však nábožensky vlažné, přicházel jako opravdově zbožný, byť neortodoxní evangelík, jímž se stal r.1880 z pohnutek ideových, ze snahy navazovat na české reformační tradice, tak rodinných, kvůli zajištění náboženství svých dětí.”⁴

Masaryk byl považován za velice výjimečného profesora. Od ostatních se odlišoval především svým postojem ke studentům. Nad své studenty se nepovyšoval, ale jednal s nimi jako rovný s rovnými. Nepoučoval je, ani nepřednášel to, co napsali jiní. Masaryk miloval diskusi, proto se svými studenty raději přemýšlel o konkrétních a přítomných otázkách, při jejichž kladení viděl nejlépe, jak studenti myslí. Pro diskuse volil mnohdy i prostředí svého vlastního domova, kam své studenty zval. Velkou pozornost a někdy až pohoršení budil svými univerzitními přednáškami o praktické filosofii. Jeho témata se totiž týkala dosud tabuizovaných aspektů, kterými byly například vztahy mezi mužem a ženou. Otevřeně hovořil i o takových sociálních problémech, jako je prostituce.⁵

V roce 1883 zakládá Masaryk vědeckou revue *Athenaeum*, časopis věnovaný kritickému pohledu a zkoumání české kultury a vědy. V něm v r. 1885 publikuje stať „Jak zvelebovat naši literaturu naukovou“, ve které navrhuje řešení tehdejší krize v české kultuře. Požaduje české překlady cizojazyčné literatury, českou akademii věd, novou naučnou encyklopedii, specializované vědecké časopisy, kulturně vyspělou žurnalistiku politickou, vzdělávání mládeže ve světových jazycích a navrhoval také druhou českou univerzitu, potřebnou ke stimulaci vědeckého pokroku. Mezi první realizované návrhy patřil například *Ottův Slovník Naučný*.

Roky 1886-1888 jsou pro Masaryka obdobím sporů o Rukopisy. Skupina vzdělavců sdružená kolem měsíčníku *Athenaeum* v čele s Janem Gebauerem, Jaroslavem Gollem a Tomášem G. Masarykem dokazují, že tak zvaný Rukopis

---

⁴ Polák, S.: Tomáš Garrigue Masaryk, Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1990. s. 15.

⁵ Tamtéž, s. 15.

Královedvorský a Zelenohorský jsou podvrhy. Vznikl spor, který přerostl v celonárodní aféru. Zastánci pravosti, považovali Rukopisy za národní klenot a zdroj národní hrdosti. Pro Masaryka byly rukopisy především otázkou mravní. "Jsou-li podvržené, musíme se z toho před světem vyznat. Naše hrdost, naše výchova nesmí spočívat na lži."⁶ V boji o Rukopisy nakonec Masaryk zvítězil, cenou za toto vítězství však byla ztráta důvěry v národě.

2.5 V politice

Další spory a polemiky vedly Masaryka od vědy až k aktivní politice. V počátcích své politické dráhy spolupracuje Masaryk především s Karlem Kramářem, Josefem Kaizlem, Antonínem Rezkem a Leopoldem Heyrovským. Společně se snaží vytvořit a pojmenovat nový politický směr – kritický a vědecký, jehož hlavním cílem bylo především přesné vědecké poznávání věcí. Tento nový směr byl nazván „realismus“.⁷ V roce 1889 vyhráli Mladočeši ve volbách. Proto, aby se mohli dostat do parlamentu, potřebovali podporu právě politických realistů. Ti považovali vstup do jejich strany za povinnost. V roce 1891 získali Mladočeši mandáty do říšské rady a v prosinci téhož roku byl T. G. Masaryk zvolen do vídeňského parlamentu jako poslanec za tuto stranu.

Po dvou letech působení ve vídeňském parlamentu se rozhodl vzdát mandátu. Důvodem bylo mimo jiné i Masarykovo přesvědčení, že ještě není na politickou práci zcela připraven. V té době se pouští do studia vývoje našich politických stran a české politiky vůbec. Roky 1895 – 1898 jsou v Masarykově životě spjaté s intenzivní tvůrčí prací, která je věnována zejména řešení českých problémů. Masaryk poukazuje na problematiku českých dějin. Stává se tak politickým myslitelem, jehož názory mají silný náboženský a morální základ. Postupně publikuje spisy – „*Česká otázka*“ (1895), „*Naše nynější krize*“ (1895), „*Jan Hus*“ (1896), „*Karel Havlíček*“ (1896), „*Otázka sociální*“ (1898). V roce 1907 se Masaryk znovu stává poslancem vídeňského parlamentu za realistickou stranu. Poslancem Masaryk zůstává celá dvě volební období, tedy až do počátku první

---

⁶ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 96.

⁷ Tamtéž, s. 105.

světové války. V roce 1913 publikuje Masaryk první dva spisy svého rozsáhlého díla „*Rusko a Evropa*“.

2.6 Prezident T. G. M.

Situace na Balkáně směřovala k válečnému konfliktu se Srbskem, který v roce 1914 přerostl ve světovou válku. Existence samotného Rakouska-Uherska byla nejistá. V té době se Masaryk rozhoduje vložit veškerou svoji energii a snahu do boje proti habsburské říši. V roce 1914, ve svých 64 letech, odjíždí do ciziny, aby se pokusil získat samostatnost pro český a slovenský národ. Společně s E. Benešem a M. R. Štefánikem zakládá v Paříži Československou národní radu. O tři roky později, v roce 1917, odjíždí Masaryk do Ruska, kde po bolševické revoluci konsoliduje československou legii, která se později stává součástí francouzské armády. Tím nejdůležitějším úkolem však bylo získat pro myšlenku samostatného Československa státy Dohody a především amerického presidenta Wilsona.

V roce 1918 vydává Masaryk v amerických listech "Prohlášení československé nezávislosti" (Washingtonská deklarace), která má značný vliv na pozdější rozhodnutí amerického prezidenta. Ten vyzývá Rakousko-Uhersko, aby respektovalo jím utlačované národy a jejich volbu svobodné politické budoucnosti. Poté, co Rakousko-Uhersko přijímá podmínky presidenta Wilsona, vzniká 28. října 1918 samostatná Československá republika, k níž se pak 30. října 1918 připojuje na základě Martinské deklarace i slovenská část země. 14. listopadu 1918 je Tomáš Garrigue Masaryk zvolen Národním shromážděním za prvního prezidenta Československé republiky. Do této funkce je zvolen ještě celkem třikrát - v roce 1920, 1927, 1934. Brzy po Masarykově zvolení v roce 1918 vychází jeho spis "*Nová Evropa*" - nástin poválečného uspořádání Evropy. Další svoje dílo publikuje v roce 1925 pod názvem "*Světová revoluce*". 14. prosince 1935 Tomáš Garrigue Masaryk abdikuje ze zdravotních důvodů z funkce prezidenta Československé republiky. Jeho nástupcem je zvolen jeho spolupracovník Dr. Eduard Beneš. 14. září 1937 T. G. Masaryk, zakladatel svobodného Československa a jeho první prezident, umírá na zámku v Lánech.

Masaryk se stal legendou již za svého života, osobností na jedné straně uznávanou, na druhé nenáviděnou. Snad víra v osobního Boha mu pomáhala v těžkých situacích a bojích, které ho provázely celým jeho životem. Stanovené cíle se mu dařilo realizovat. Sám toho dokázal tolik, že mi jeho činy občas znějí jako nemožné, vymyšlené, pohádka..."Byl jednou jeden sluha císařův, jehož syn poznal vědy, mocnosti tohoto světa a útisk svého lidu. a když dospěl věku, kdy síly jiným už ochabují, vyšel beze zbraně a skoro bez přátel, objel celý svět, roznítil cizí krále k boji, zničil staré císařství a založil vlastní říši pro svůj lid. Dvakrát byl svým lidem zvolen hlavou státu, mnoha miliony proti vůli mála milionům. Když však šel lid k volbě po třetí, všichni jeho nepřátelé umkli a všecek lid volal zakladateli státu vstříc, aby jej vedl až do konce."⁸ (Ilustrační foto příloha 1: foto 1-10)

3. Masarykův filosofický názor

Životním a světovým názorem se pro Masaryka stala demokracie. Avšak pouze ta, která je založena na humanitě, má podle jeho názoru význam a smysl. Humanitní demokracii však nepovažoval za něco pevně zakotveného nebo daného,

---

⁸ Ludwig, E.: Duch a čin, Praha: Česká expedice, 1996. s. 41.

ale spíše za jakýsi projekt, za určitou vizi, ke kterému má moderní společnost směřovat. Podle jeho názoru nestojí demokracie v rozporu s náboženstvím, a snad právě proto kladl důraz na jeho existenci v životě každého člověka. Oba fenomény, jak demokracie tak i náboženství, se vzájemně prolínají a v Masarykově pojetí nemohou jeden bez druhého existovat. V této kapitole se proto budu zabývat Masarykovým pojetím náboženství; dále také fenoménem sebevraždy, o kterém pojednává Masaryk ve své knize s názvem „*Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*“.

3.1 Masarykovo pojetí náboženství

3.1.1 Masarykův náboženský vývoj

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, Tomáš Garrigue Masaryk měl velice silný vztah k náboženství. Matka v něm již v dětství probudila a upevnila velice sílu citové náboženské víry. Masaryk byl vychováván v duchu „*katolicismu*“ – jednoho ze základních směrů v křesťanství. Organizace katolické církve se vyznačuje hierarchickým centralismem monarchického charakteru. Hlavou katolické církve je římský papež se sídlem ve Vatikánu. Pramenem věrouky je kromě bible i církevní tradice. Katolicismus má svá zvláštní dogmata o neposkvrněném početí Panny Marie, o jejím nanebevzetí, o neomylnosti papeže.⁹ Již v dětství míval Masaryk určité dogmatické pochybnosti, ale jeho silná víra jimi nebyla nikterak narušena.

Postupem času, četbou a novými zkušenostmi vznikala u Masaryka krize, která se neustále prohlubovala. Byla podpořena i názory středoškolského profesora vyvracejícímu víru v dogmata a dovršena vydáním dogmatu a papežské neomylnosti (1870). Masaryk se v této době od katolické církve odvrátil a svou zbožnost začal charakterizovat jako „*theismus*“ - náboženský světový názor a teologické učení

---

⁹ Malá československá encyklopedie, Praha: Academia, 1986, svazek I-L, s. 345.

vycházející z koncepce boha jako absolutní osobnosti přebývající vně světa, který svobodně stvořil a do jehož běhu zasahuje.¹⁰

Masaryk přijímá theismus především zkušeností a rozumem. Tvrdí, že důvody a důkazy theismu mu poskytuje především rozum. Jedním z oněch důkazů je důkaz teleologický, kdy vidí v účelnosti světa, života, veškerého historického dění, našeho poznání i jednání podněty vedoucí k uznání Boha jako jediného stvořitele a ředitele všeho dění. „Bůh sám je rozum.“¹¹ Toto uznání Boha umocňuje u Masaryka víru vidět ve všem kolem nás určitý řád. Jinými slovy, Masaryk věří v „*Prozřetelnost*“ - podle náboženských představ vlastnost a činnost nejvyšší bytosti, nedostupná lidskému rozumu, neboť bůh v souladu se svou vůlí předvídá a řídí veškeré světové dění.¹² Jako theista věří Masaryk také v existenci duše a v její nesmrtnost. I když onu nesmrtnost nemůže dokázat žádnými rozumnými argumenty, k její existenci ho vedou především citové pohnutky. Neumí si představit, že by tak „krásná věc“ jako je duše mohla smrtí vymizet. Vzhledem k tomu, že nemůžeme odhadnout, jaký bude život po smrti, tvrdí Masaryk, že nesmrtnost prožíváme již nyní, za našich současných životů. Podle jeho názoru pouze život opravdový a plně lidský žijeme *sub specie aeterni*.¹³

Později však došel k názoru, že pojem theismus přesně nevystihuje jeho víru. V roce 1880 se z podnětu zbožnosti své ženy Charlotty přiklonil, i přes výhrady, k církvi evangelické. Jeho volba nebyla jednoduchá a byla od počátku problematická. Pro Masaryka bylo důležité zvážit různá pro a proti. Protestantská církev byla otevřena diskusi a její vývoj mohl směřovat k Masarykovu vlastnímu pojetí víry. Posledním podstatným důvodem pro církev protestantskou byly i Masarykovy děti. Pro ty si přál podobné náboženské společenství, ve kterém vyrůstal kdysi i on sám. Masaryk je však touto církví, stejně tak jako katolickou, zklamán; nenaplnuje ho a postupem času se od ní odcizuje a s jejími názory se vnitřně rozchází, i když formálně v této církvi zůstává až do své smrti (1937).

---

¹⁰ Malá československá encyklopedie, Praha: Academia, 1986, svazek Š-Ž, s. 146.

¹¹ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: československý spisovatel, 1969. s. 221.

¹² Malá československá encyklopedie, Praha: Academia, 1986, svazek P-S, s. 135.

¹³ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 225.

Masaryk prochází postupně dvojím církevním společenstvím. Nejprve živě sdíleným, později opouštěným. Příčiny tohoto procesu jsou jednoznačné. Na jedné straně Masaryk celý život touží po určitém náboženském společenstvím. Na straně druhé zřejmě nikdy nenachází to, co skutečně hledá. Nikdy ho zcela nenaplnuje víra hlášaná prostřednictvím tradičních církví; ať už katolické, ve které se narodil; a nebo protestantské, kterou si později sám zvolil. Počátkem 20. století přichází Masaryk s myšlenkou „obrody náboženství“, prostřednictvím moderního náboženského společenství. Podle Masaryka by mělo být „nové moderní náboženství“ založeno na mravnosti – lásce, sympatii a humanitě. Zároveň by toto náboženství mělo být v souladu s rozumem. Myšlenku obrody náboženství však posléze opouští a zůstává tak po zbytek života v církvi protestantské. Masaryk se v průběhu života vzdaloval různým církvím, ale nikdy nepřestal mít svou vlastní, silně prožívanou víru, své náboženství.

3.1.2 Masarykovo náboženství

„Theorie náboženství – slovem náboženství označujeme všechny projevy zbožnosti; bez zbožnosti není náboženství – leda to tak zvané matrikové. Zbožnost pak je uvědomělý a procítěný poměr k Bohu, k božství; ten poměr se vyjadřuje i v těch rozmanitých názorech o náboženství, v bohoslužbě, a tak dále.“¹⁴

„Náboženství jak je konkrétně vidíme, je zpravidla kolektivní, lidové, národní; je kodifikováno v neosobních dogmatech a organizuje se v církve; mění se, uchovává v sobě přežitky z minulosti, často až z dob primitivních, vyvíjí a zdokonaluje se s rozvojem myšlení a kultury.“¹⁵

„Náboženství se zmocňuje celého člověka, jeho mysli, citů i činů, celého jeho života; zmocňuje se národů i celé společnosti: veškerá kultura může být

---

¹⁴ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 223.

¹⁵ Tamtéž, s. 233.

náboženskou, jak to vidíme u Řeků a Římanů a nejdokonaleji ve středověku. Nic není tak tvořivého, nic tak úhrnného jako náboženství.“¹⁶

Pro Masaryka je náboženství a víra velice podstatnou součástí jeho života. Ale jaké náboženství a jakou víru vyznává? Vystupuje z katolické církve, postupně se odcizuje i církvi protestantské, vniká i do pravoslaví; především ruského, poznává duchovní stav všech hlavních církví, ale žádnou z výše jmenovaných nepřijímá za vlastní. Masarykovo náboženství vychází z křesťanství a on sám vyznává některé z jeho základních prvků. Masaryk ctí biblického *Ježíše*. „Je mně vzorem a učitelem zbožnosti; učí, že láska k láskyplnému Bohu, láska k bližnímu a dokonce k nepříteli, tedy čistá, nejčistší lidskost, humanita, jsou podstatou náboženství. Zbožnost a mravnost jsou Ježíšovi hlavní prvky náboženství.“¹⁷ Stejně prvky můžeme pozorovat i u Masaryka. Jeho Ježíš je pozoruhodný, velice významný a především čistý člověk – stejně tak jako mohou být i jiní lidé. Masaryk sám říká: „Náboženství, to je pro mne Ježíš: spojení a jednota náboženství a humanity.“¹⁸

Dalším u Masaryka velmi ctěným prvkem křesťanství je *bible*, které si velmi váží, ale nikdy ji nebere jako jedinou, hlavní a zásadní knihu v jeho životě. Nikdy u něho nenalezneme ono typické „žití s biblí“, tak jak je to běžné například u protestantské církve. Masaryk se neoddává neustálému citování z bible, ani nežije v soustavné konfrontaci sebe samého s jejím obsahem. „Oba základní znaky tradičního křesťanství – jeho světonázorovou koncepci (Ježíš osou dějin, Kristem „pánem“) a jeho životní styl (stálou myšlenkovou a citovou komunikaci se světem bible) tedy Masaryk nemá.“¹⁹

Masarykovo náboženství je zvláštní, je své, není institucionálně dané, je propletené prvky různých náboženství, kde především křesťanství hraje podstatnou roli. Co je však zásadní. Masaryk ve svých úvahách zdůrazňoval, že náboženství není kultem, není ohraničeno církvemi, zakotveno v dogmatech, není ani teologií, ale že je „jen a jen opravdovostí, uvědomováním si životního smyslu.“²⁰ Jeho tvrzení, nebo chcete-li přesvědčení, by bylo možné chápat i tak, že člověk, který skutečně věří a

¹⁶ Čapek, K.: *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 233-244.

¹⁷ Tamtéž, s. 241.

¹⁸ Ludwig, E.: *Duch a čin*, Praha: Česká expedice, 1996. s. 51.

¹⁹ Machovec, M.: *Tomáš G. Masaryk*, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 150.

²⁰ Tamtéž, s. 150-151.

opravdově hledá smysl svého života, ten žádné jiné náboženství a zejména to tradiční nepotřebuje již ke svému životu. Masaryk byl kritikem jakéhokoli náboženství, které v sobě onu „snahu, touhu“ po hledání životního smyslu postrádalo; v souvislosti s tím kritizoval také ty, kteří takové náboženství vyznávali. A naopak pozitivně hodnotil ty, dokonce i nevěřící, kteří v sobě onu touhu po smysluplné existenci neztratili.²¹

Úvodní slova v knize „*Moderní člověk a náboženství*“ snad nejlépe vystihují to, co je u Masaryka typické: „...slovo ‘náboženství’ značí mně stejný úkol jako slovo ‚člověk‘ – ‚moderní člověk a náboženství je mně velká tautologie: moderní – člověk – náboženství – z každého tohoto slova šklebí se na mne táž trojjediná sfinx.“²² Člověk, opravdovost jeho existence, hledání smyslu existence a především smyslu života se stalo nedílnou součástí Masarykova náboženství. Toto přesvědčení bylo označováno jako určitý druh „*vyprázdňené teologie*“ nebo také „*poteologie*“ – sekularizovaná teologie. Tedy taková teologie, která ztratila světový názor, ale uchovala si určité struktury, hodnoty a požadavky, zejména potřebu hledat „smysl“ lidského života a všeho dění.²³

Masaryk, i když sám velice silně věřící, dostával se mnohdy do konfliktu s církvemi a jejich představiteli. Dovedl veřejně poukazovat a kritizovat to, co nepovažoval za správné nebo to, co bylo v rozporu s jeho přesvědčením. Tak tomu bylo i případě církví a náboženství jejich prostřednictvím v nich hlášaného. „Církev nám nestačí svým učením, nestačí nám svým vedením, nestačí nám svou mravností. Církev slouží starému absolutistickému řádu společenskému, církve jsou nejen naprosto monarchickými, jsou aristokratickými a plutokratickými. Chudému, slabému hodí tu filantropickou kost, ale jen aby sloužily mocným a bohatým. Církev bojí se těchto mocných a bohatých, církve neodvažují se svobodného slova i takových dobách, kdy toho je nejvíce potřebí.“²⁴

Masaryk kritizuje církve i náboženství, touží po jeho obnově. Touží po náboženství, které bude zbaveno mýtů, které nebude archaické, takové, které nebude

---

²¹ Machovec, M.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 150-151.

²² Masaryk, T. G.: *Moderní člověk a náboženství*, Praha: Masarykův ústav AV, 2000. s. 19.

²³ Machovec, M.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 157.

²⁴ Tamtéž, s. 149.

v rozporu s vědou a nebude též podléhat kritice moderního myšlení. Pouze takové náboženství, které půjde ruku v ruce s moderním vývojem společnosti a bude reagovat na její požadavky, má podle Masaryka budoucnost.²⁵ V souvislosti s tímto se Masaryk zabývá tématem, které s náboženstvím velice úzce souvisí. Tímto tématem, je problém moderní sebevražednosti, která budí jeho pozornost a zájem již od útlého dětství. Ve svých úvahách se zabývá hlavními příčinami stále se zvyšujícího počtu sebevražd a dochází k závěru, že tu nejzásadnější příčinou moderní sebevražednosti je krize v náboženství. Fenomémem sebevražednosti se stává námětem Masarykovy knihy s názvem „*Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty.*“

3.2 Fenomén sebevražednosti a T. G. M.

3.2.1 Vymezení pojmu sebevražda

Sebevražda, suicidium – dobrovolné ukončení života, v důsledku psychických poruch, zejména depresivního charakteru, při nichž se obvykle uplatňuje tzv. zkratové nebo demonstrativní jednání. Někdy může dojít k sebevraždě i u psychicky zdravých lidí.²⁶

Dobrovolný odchod člověka z tohoto světa je problémem, který sužuje, provokuje a zároveň děsí lidskou společnost svými nesnadno uchopitelnými motivy od věky věků. Jaké pohnutky mohou vést člověka k takovému děsivému rozhodnutí? K rozhodnutí, které je zároveň v rozporu s jedním z nejzákladnějších lidských pudů – pudem sebezáchovy, kterým člověk disponuje od narození? Důvody, které mohou člověka k tomuto hrůznému činu vést, jsou pro mnohé z nás nepochopitelné, zbytečné a mnohdy malicherné. Někdy může být důvodem sebevraždy ztráta životního smyslu, duševní choroby. Jindy je tento čin proveden jako forma protestu. Sebevražednost se stala znepokojujícím, hrozivým ale zároveň i zajímavým a

---

²⁵ Čapek, K.: *Hovory s T. G. Masarykem*, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 254.

²⁶ *Malá československá encyklopedie*, Praha: Academia, 1986, svazek P-S, s. 545.

fascinujícím jevem ve společnosti. Jeho systematickým zkoumáním se již v 19. století zabýval, mezi jinými, i T. G. Masaryk.

3.2.2 Sebevražednost & T. G. M

...“dnes je již epidemie, a proto mluvím o sebevražednosti, netoliko o sebevraždách.“²⁷

„Ještě jednou podtrhuji slovo sebevražednost. Neběží tedy pouze a především o jednotlivý fakt sebevraždy, mluvíme o duchovním a mravním životě, jenž k sebevraždě vede. Neběží o poslední fyzický čin, běží o celou motivaci, o všechny důvody a o řetěz příčin, jejichž posledním členem je fyzický fakt sám.“²⁸

Velká a stále rostoucí sebevražednost jako společenský jev, představovala pro Masaryka jeden ze zásadních projevů „krize moderního člověka“. Znamenala pro něho jakési výhružné znamení, na základě kterého došel k názoru, že je v soudobé společnosti cosi negativního. Něco, co nutí člověka násilně ukončit život svou vlastní rukou. Problém sebevraždy jako projevu lidského zoufalství a mnohdy i ztráty životního smyslu poutal Masarykovu pozornost již od raného dětství. Sebevražda mladého čeledína, který se oběsil nedaleko obydlí, kde žil tehdy Masaryk se svými rodiči, vyvolala u Masaryka spoustu otázek, nepochopení ale také strach. „Sebevražda je mně něco hrozného, něco tak černě nepřirozeného, nemožného (nemožného!). Cítím o činu tak, jak cítí venkovan v zapadlé vesničce, a tak, jak on, čin posuzují. Něco hrozného, nemyslitelného, něco, co mozek kalí a duši tísní a zatemňuje...“²⁹

Řešení otázek týkající se sebevraždy, jako dobrovolného odchodu ze světa, se stalo předmětem Masarykových úvah a zamyšlení, kterým se věnoval celý svůj život.

---

²⁷ Masaryk, T. G.: Moderní člověk a náboženství, Praha: MÚ AVČR, 2000. s. 15.

²⁸ Machovec, M.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 226.

²⁹ Masaryk, T. G.: Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 16.

Zamýšlel se nad lidským životem, nad vratkostí životních hodnot, nad zoufalstvím a úzkostí člověka, který ztrácí a nenachází žádné opory, ani v náboženské víře ne, a jediným vhodným východiskem z takového života plného bolesti a utrpení je smrt - sebevražda.

O sebevražednosti jako o společenském jevu přednášel Masaryk ještě jako univerzitní student ve Slovanské besedě ve Vídni v letech 1875-1876. Později se stala sebevražednost jedním ze sociologických námětů Masarykových přednášek v době jeho postgraduálního studia na univerzitě v Lipsku. V roce 1877 píše o sebevražednosti jako o „neblahém jevu civilizačním“ v jedné ze svých odborných statí nazvaných „*O pokroku*“. A stejné téma, které se opět zabývá sebevražedností, se stává předmětem jeho habilitační práce „*Der Selbstmord als sociale Massenescheinung der Gegenwart*“ – „*Sebevražda jako společenský masový jev přítomnosti*“. Tuto práci v roce 1879 úspěšně obhajuje. V roce 1880 pracuje Masaryk na knižním vydání své habilitační práce. Tato kniha vychází ve Vídni o rok později s názvem „*Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation*“, která ho proslavila i v zahraničí. Na základě sociologického rozboru poukazuje na zdroje moderní sebevražednosti, které spatřuje především v krizi náboženství. Jediným možným východiskem z této krize je podle jeho názoru nové náboženství, které by mohlo zoufalému člověku poskytnou jistou životní oporu. Česká verze Masarykovy knihy vychází v roce 1904 pod názvem „*Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*“.

3.2.3 „Sebevražda hromadným jevem společenským“

„Podkladem té zpovědi člověka, jenž se zabil „logickou sebevraždou“ – je nevyhnutelnost...úsudku: že bez víry ve vlastní duši a v její nesmrtelnost je bytí člověka nepřírozené, nemyslitelné a nesnesitelné. A tak se mi zdálo, že jsem jasně vyslovil formuli logického sebevraha, našel ji.“³⁰

---

³⁰ Masaryk, T. G. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998, s. 14.

Téma sebevraždy se může na první pohled jevit jako zajímavý a fascinující námět pro napsání knihy. Nutno však podotknout, že na tehdejší dobu bylo toto téma poměrně tabuizované; bylo to téma, o kterém se příliš nemluvalo, snad právě proto se mnozí domnívali, že takový problém společnost nesužuje. Pouze pro srovnání uvádím některé z titulů, které vycházely v tehdejší Vídni, ale i Praze. Poměrně častými bývala díla publikovaná v oblasti herbartovské filosofie. Mezi významné autory, kteří v tehdejší době publikovali svá díla, patřil i český filosof Josef Durdík, který se zasloužil například o tyto publikace: „ *O pokroku přírodních věd*“, „*O významu nauky Herbartovy*“, „*O domnělém úpadku filosofie*“; ale i o mnohé další.³¹

Pro můj výklad je však důležitější způsob zpracování tehdejších témat, ta totiž mnohdy poukazovala na to, že svět a vše kolem nás je v jádru dobrý a s vývojem společnosti, vědy a všeho ostatního bude ještě mnohem lepší. A najednou se tu objevuje Tomáš G. Masaryk s dílem jehož obsah je v rozporu se vším, co bylo kdy napsáno – sebevražda! Něco naprosto šokujícího, provokujícího...Mnohé z titulů tehdejší doby pojednávají spíše o významu té či oné vědy, o jejím předmětu a též o vývoji, kterým se ubírá. Ale zatím nikdo nepřišel s knihou, která poukazuje na nějaký problém ve společnosti, na cosi nezdravého a na téma, které je zároveň obrovským tabu. Sebevražda – lidé volí raději dobrovolnou smrt, sami si sahají na život, nemají chuť žít, a rok co rok jejich počet neúprosně stoupá! Kam tento vývoj směřuje? Člověk stojí mezi životem a smrtí a jeho existence a její smysl není zase až tak samozřejmou záležitostí.

Co je však zajímavé na Masarykově knize, zabývající se tématem sebevraždy, je především způsob interpretace jeho myšlenek a celkové zpracování knihy. Masaryk se v mnohých ze svých děl, i v tomto, zabývá a současně poukazuje na jakousi „*hraniční problematiku*“; na dvě poměrně vzdálené oblasti, jejichž existence je samozřejmá pouze tehdy, pokud obě z oblastí stojí odděleně. Problém nastává v případě, že dojde k jejich spojení. ...“v sebevraždě: člověk vědomě ničící vědomí, život vědomě dávající smrt, člověk mezi existencí a jejím popřením...“³² Zároveň nebylo nikdy zcela běžné, aby se „odborná kniha“, stala

---

³¹ Machovec, M.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 50.

³² Machovec, M.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 51.

knihou budící pozornost a obavy i zneklidnění nad situací ve společnosti, nad jejími problémy, knihou tak pravdivou, realistickou...

Masaryk se ve své knize snaží na základě sociologického průzkumu objasnit hlavní příčiny vzrůstajícího počtu sebevražd. Porovnává je z různých hledisek; podle jednotlivých států, jejich politického zřízení; podle povolání, pohlaví, věku i náboženské víry. Za jednu z psychologických příčin, považuje Masaryk i duševní nemoci, kterými jsou například různé formy psychózy.³³ Mezi další možné příčiny jsou zahrnuty vlivy počasí a dále i roční a denní koloběh. Zabýval se i pocity osamělosti, ztráty milované osoby, různým dalším tragédií v osobním životě, alkoholismem, nebo pouhým pocitem viny, který by stejně tak jako vše výše jmenované, mohlo člověka vést k popření života. V žádné z výše jmenovaných příčin však nenachází determinujícího činitele, vše představuje zejména jakési dispozice, které ještě nemusí ke konečné sebevraždě vést.³⁴

Masarykovi jde však o něco zcela jiného; snaží se nalézt hlavní příčiny sebevražd, které stojí v jakési nadřazené pozici nad všemi ostatními. Každá z uvedených příčin může k sebevraždě vést, ne každá jí však musí skutečně končit. „Vzrůstání sebevražd nezávisí tedy přímo výlučně a všude na vrůstání alkoholismu. Kde je mnoho opilství, může se vyskytovat mnoho sebevražd, ale ne všude, kde je mnoho sebevražd, vyskytuje se také vždy mnoho opilců.“³⁵ Další otázka, kterou se zabývá, je právě problém vzrůstajícího počtu sebevražd v moderní době. Jak je možné, že lidé život vzdávají? Nemají sílu o něho bojovat, nechtějí, a dříve nebo později volí raději dobrovolnou smrt, než možnost postavit se problému a snažit se jej řešit.

Za hlavní a jediné příčiny sebevražd nepovažuje tedy Masaryk to, co je uvedeno ve statistických tabulkách; to, co je na první pohled zřejmé a jisté jako reálná příčina dobrovolné smrti, dobrovolného sebezničení. Ale pravý opak; tedy to,

---

³³ Masaryk, T. G.: Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 85.

³⁴ Machovec, M.: Tomáš. G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 53.

³⁵ Masaryk, T. G.: Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 74.

co není na první pohled viditelné; něco, co člověk ve svém vědomí a nitru postrádá.³⁶ Především tuto část, kterou člověk ve svém vědomí nemá, je tou pravou podstatou všeho. Příčinou, která vede mnohé k sebevraždě, jakožto násilnému a nepřírozenému způsobu smrti.

Masaryk poukazuje na to, že moderní člověk je nesouměrně rozvinut; tvrdí, že rozum člověka jde jinými cestami než cit a morálka; jeho názor na svět a na život neposkytují žádoucí harmonii. Především tady podle Masarykova názoru chybí jistý, pevný, člověka docelující a odolné moderní základy poskytující světový a životní názor. To, že tu chybí něco, co člověka zoceluje a poskytuje mu jistotu, určitou zakotvenost, pocit bezpečí a vnitřní harmonii, se prokázalo ve 20. století ještě mnohem zjevněji, než Masaryk popisoval tehdy v 80. letech 19. století. Například koncentrační tábory, ve kterých umíralo milióny lidí, kteří byli střeženi, ponižováni a zabíjeni – ale znovu jenom lidmi. Jak je možné ponižovat a trýznit druhé, jak je možné druhého zabít a necítit se provinile? Himmlerova slova dokazují, že cit i morálka nebyly vlastnostmi, kterými tito lidé disponovali...“příslušník zbraní SS se musí naučit zabít tisíce židů a zůstat přitom slušným člověkem“³⁷ Slova naprosto absurdní, děsivá...

Masaryk ve své knize „*Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*“ dospěl k závěrům, které jsou velice zajímavé a v mnohém pravdivé. Poukazuje totiž na to, že tou částí, která člověku ve vědomí chybí, a tedy i hlavní příčinou sebevražednosti je především náboženská víra. Člověk, který nenachází útěchu ve víře, necítí jistotu, pocit bezpečí, určitou zakotvenost v daném náboženském společenství a vnitřní harmonii; takový člověk pak může velice snadno podlehnout zhoubné pesimistické náladě, ve které se všeobecně užívá sebevraždy jako osvědčeného prostředku proti každému druhu neštěstí a nespokojenosti.³⁸ Sebevražda jako hromadný společenský jev se ve společnosti vyskytuje především proto, že zde dochází k úpadku jednotného světového názoru, který je představován zejména křesťanstvím.

---

³⁶ Machovec, M. Tomáš G. Masaryk. Praha: Svobodné slovo, 1968, s. 54.

³⁷ Tamtéž, s. 55.

³⁸ Masaryk, T. G. Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998, s. 123.

„Boj svobodného myšlení s pozitivními náboženstvími, vede k beznábožnosti mas; tato beznábožnost pak znamená: rozumovou a mravní a anarchii a – smrt.³⁹ Pokles náboženství je ovlivněn především vývojem vědy a kritického vědeckého myšlení, které je s náboženstvím v rozporu. Celá řada vzdělavců a lidí tehdejší (ale i dnešní) doby je ovlivňována novými životními trendy, novým životním stylem, ve kterém jako by pro náboženskou víru nebylo místo. Společnost se neustále vyvíjí, problém je však v tom, že církve tento vývoj nezachytily. Náboženství je stále plné mýtů, archaismů, je v rozporu s vědou, a právě proto je pro moderní společnost nepřijatelné. Z tohoto vyplývá Masarykův požadavek a zároveň i touha po „obnově náboženství“, po náboženství novém, které v sobě tyto přežitky nebude nadále nosit. Tedy, po takovém náboženství, které bude pro moderní společnost přijatelné.

Jak už však bylo řečeno v předchozí kapitole ono „nové náboženství“ je stále více zatlačováno kategorií humanity, nebo spíše hledáním životního smyslu.⁴⁰ Hledání životního smyslu, tedy onu touhu po smysluplné existenci, staví Masaryk na stejnou úroveň kteréhokoli náboženství. Pokud člověk v sobě onu touhu nemá, nemá ani víru, je neúplný a životních bojích snadno zranitelný. „Mravnost člověka, jeho veškeré jednání a snažení nabývá v náboženství onoho zvláštního posvěcení, jež vtiskuje člověku znak božského. Není naším úkolem vyšetřovat, co je náboženství a jak v člověku vzniká; stačí nám, víme-li, že je a že dodává člověku, jako neviditelná vůně květině, jeho vlastní hodnoty: odstraň vůni, a květina bude tvé oko těšit, ale nebude se ti již zdát něžnou, odejmi člověku cit náboženský a učiníš z něho bytost, již budeš moci ctít a stejně se jí obdivovat, ale z celého srdce s ní už nebudeš moci být spojen.“⁴¹

Člověku bez náboženské víry ubývá útěchy, naděje i radosti ze života a v nelehkých životních situacích jako by nenacházel opory, jistoty ani pocitu bezpečí, které pro mnohé může právě náboženství představovat. Proto takovýto člověk volí raději dobrovolnou smrt, jakožto snadnější řešení problému, který pro něho

---

³⁹ Masaryk, T. G.: Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 143.

⁴⁰ Machovec, M.: Tomáš G. Masaryk, Praha: Svobodné slovo, 1968. s. 57.

⁴¹ Masaryk, T. G.: Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. s. 56.

představuje život plný neštěstí, zoufalství a bolesti. Náboženství tvoří u Masaryka základní dimenzi lidského života. Jak je vidět, je velice důležitou a podstatnou součástí života jednotlivce, ale i celé společnosti. „Každý slušný člověk, který přemýšlí o životě a o světě, bude vidět ve vesmíru, sebe samého v to zahrnuje, kosmos, řád a smysl, a ne hromadu náhodných jednotlivostí; cit vyplývající z tohoto pojetí života a světa bude plný naděje, a člověk bude na sebe hledět jako na spolupracovníka Boha tvořícího a řídícího, a to nejen v zájmu svém, ale i v zájmu bližního. Náboženství mně není jen slepá víra v autoritu, nýbrž přesvědčení o jsoucnosti Boha a nesmrtelnosti subjektu, a odsud naděje a odvaha ve všech proměnách života. Náboženství je *cit* světa a života.“ Zejména z tohoto důvodu se Masaryk domnívá, že bez náboženství je i ten nejlepší člověk neúplný.⁴²

---

⁴² Ludwig, E.: Duch a čin, Praha: Česká expedice, 1996. s. 55-58.

4. Masarykovo pojetí demokracie

4.1 Vymezení pojmu demokracie

Pojem „demokracie“ je používán pro označení jednoho ze způsobů uspořádání státu. Základy demokracie byly položeny již ve starověkém Řecku; zejména v Athénách v 6. – 4. st. př. n. l. V tehdejší době se utvářely jedny z prvních „polis“. Pod tímto názvem se označovaly demokraticky strukturované městské komunity, ve kterých byly uplatňovány jedny z prvních demokratických principů. Demokratický systém je založen na principu podřízení se menšiny většině; a také na uznání a respektování rovnosti, svobody a politických práv občanů. Součástí moderní demokracie je také respektování tradičních lidských práv a svobod – např. svoboda vyznání, spolčování nebo projevu; každý občan může naprosto svobodně a bez nebezpečí perzekuce vyslovit svůj názor.

Každý občan demokratického státu má právo volit a být volen; jeho práva a povinnosti jsou stanoveny prostřednictvím zákonů, které by měly být respektovány a dodržovány celou společností v daném státě. Základním zákonem, každého státu je ústava. Zejména z toho důvodu, že zde neexistuje jednotný názor na ideální formu demokratického státního zřízení, byly definovány dva základní typy demokracie – demokracie přímá a zastupitelská. Přímá demokracie vkládá veškeré rozhodování o chodu státu do rukou plnoprávných občanů. Ti se účastní na vládě na základě tzv. referend (lidová hlasování); ve kterých schvalují základní právní normy a snaží se řešit nově vzniklé problémy. Zastupitelská demokracie v tomto typu demokracie si občané na základě voleb vybírají své zástupce do zákonodárných orgánů (parlament, sněmy, místní zastupitelstva apod.); které jsou určeny k řízení státu prostřednictvím navrhování, projednávání a schvalování zákonů.⁴³

Demokracie by mohla být chápána dvojitým způsobem. Na jedné straně jako forma vlády; jeden ze způsobů uspořádání společnosti, a nebo na straně druhé jako názor člověka na život a svět. Jedno je však zcela zřejmé, pokud má demokracie

---

⁴³ Malá československá encyklopedie, Praha: Academia, 1986, svazek D-CH, s. 71.

v daném státě správně fungovat, musí dojít ke splnění celé řady principů, které jsou pro ni charakteristické, a kterými se zároveň odlišuje od totalitních, ale i jiných forem vlády.

-státní moc je odvozena od suverenity lidu

-pravidelné svobodné volby založené na všeobecném, přímém a rovném hlasovacím právu, tzn. volí všichni plnoletí občané (aktivní volební právo) a každý občan má také právo být volen (pasivní volební právo)

-stát „slouží“ lidem, nikoliv lid státu

-dodržování a respektování všech základních práv a svobod, politická rovnost a rovnost před zákonem

-právní stát – vztah mezi občanem a státem je stanoven pomocí práva

-rozdělení státní moci na tři složky – zákonodárnou, výkonnou a moc soudní, které jsou vzájemně nezávislé

-nezávislost soudní moci, právo na soudní ochranu

-politický systém založený na svobodném vzniku a konkurenci politických stran

-vláda většiny – politická rozhodnutí vycházejí z vůle a rozhodnutí většiny

-respektování a uznání práv menšin

-fungující občanská společnost, tedy taková společnost, která je složená z plurality nestátních skupin a organizací, např. zdravotní pojišťovny, nadace, kulturní instituce a mnohé další

-decentralizovaná státní správa a samospráva

-ekonomický systém založený na svobodném podnikání

-právo na soukromé vlastnictví

-sociální spravedlnost v otázkách ochrany a sociálně ekonomického zabezpečení starých, nemocných, nezaměstnaných

-nezávislé veřejné mínění⁴⁴

Stát, který výše jmenované principy respektuje a dodržuje, je státem demokratickým; státem, kde nerozhoduje pouze malá skupina lidí, jak tomu bylo v teokracii, ale stát, kde se na jeho vládě mohou podílet všichni.

---

⁴⁴ Borůvka, P.: Pojetí demokracie v díle E. Beneše (Diplomová práce). Liberec 2002. s. Technická univerzita v Liberci. Fakulta pedagogická. Vedoucí diplomové práce: PhDr. Břetislav Daněk.

4.2 Demokracie & T. G. M.

4.2.1 Demokracie proti teokracii

„Demokracie není panování, nýbrž správa, demokracie není jenom politika, nýbrž názor na svět, na život, podle něhož každý občan jako osobnost respektuje osobnost svých spoluobčanů.“⁴⁵

Masarykovo pojetí demokracie bylo do jisté míry ovlivněno názory a myšlenkami francouzského soc. politologa A. Tocquevilla, K. H. Borovského, F. Palackého a mnohými dalšími politickými mysliteli. A. Tocquevilla ovlivnil Masaryka názorem na demokracii, kterou považuje za protiklad aristokratismu a její základy stojí na náboženství, mravních názorech a humanitě. Myšlenky F. Palackého a K. H. Borovského, kterými se T. G. Masaryk nechává také inspirovat, zmíním pouze okrajově. U F. Palackého se jedná především o důraz, který kladl na smysl našich dějin; K. H. Borovský je pro Masaryka zajímavý zejména pro jeho odvahu, s kterou ostře napadal a kritizoval tehdejší poměry.

V letech 1914 – 1918 vypukla 1. světová válka, ve které proti sobě stály dva nepřátelské bloky. Na jedné straně státy Dohody (Francie, Anglie, Rusko – USA vstupuje do války až v roce 1917); na straně druhé Ústřední (Centrální) mocnosti (Německo, Rakousko-Uhersko, později Turecko a Bulharsko). Tedy státy, reprezentující silnou demokratickou tradici a proti nim stojící velké monarchistické, teokratické režimy. Hlavní příčinou války byl především celý systém rozporů a vzájemné soutěžení mezi mocenskými bloky. 1. světová válka se stala především revolucí snažící se o velikou politickou přeměnu, která již byla zahájena revolucemi v 18. století. Postupně docházelo k přechodu od absolutistického aristokratismu a monarchismu ke konstituční monarchii a konečně k demokracii. Dochází především k tomu, že se mění forma vlády; vláda jednotlivce je vystřídána vládou všech.

---

⁴⁵ Ludwig, E.: Duch a čin, Praha: Česká expedice, 1969. s. 146.

Masaryk stavěl demokracii proti aristokratismu, z něho vyplývajícího monarchismu a teokracii, které ostře kritizoval a neviděl v nich žádný prospěch. Teokracii považuje za předchůdkyni, ale současně i za velký protiklad demokracie; za starý režim uznávající autoritu božstva, respektive božstev; a z nich odvozující autoritu kněží a vládců. Starý a starší režim byl přímo nebo nepřímo teokratický, aristokratický, absolutistický. Monarchie – oligarchie, diktatura, absolutismus.⁴⁶ Podstatou aristokratismu je vláda pouze malé skupiny lidí, v demokracii toto právo náleží všem. Z toho vyplývají zásadní požadavky demokracie; iniciativa a práce všech lidí a zároveň je důležitý i jejich stálý zájem o politiku. Demokracie se má stát lidovou správou, jejímž cílem není panování, ale rovnocenné a spořádané spolužití. Tato správa by měla začít nejprve u každého z nás jako sebespráva. Tedy, každý z nás si může říci: „stát jsem já“, nebo skromněji „já jsem také státem“.⁴⁷ Každý člověk by měl začít nejprve sám u sebe a veškeré požadavky, které má vůči státu, by měl plnit nejprve u sebe, v kruhu svých vlastních povinností.

4.2.2 Problémy a úkoly demokracie

Masaryk považuje demokracii za velice mladou formu vlády, která trvá teprve od americké a francouzské revoluce. Z toho důvodu je nedokonalá, nehotová a nese s sebou celou řadu problémů, které je třeba řešit. Jedním z problémů demokracie je podle Masaryka princip vlády všech, díky kterému se mohou na základě všeobecného hlasovacího práva dostat do vlády i parlamentu lidé, kteří nejsou v dané věci odborníky. „Demokracie neznamená politickou indolenci, lajdáctví, opatrnickví, lhostejnost, strach. Demokracie je oprávnění k osobní iniciativě, která se nedá klamat politickou anarchií politických bláznů a slabochů – politiku rozumnou a poctivou! Není v politice jiného prostředku dostat se dál než

---

⁴⁶ Ludwig, E.: Duch a čin, Praha: Česká expedice, 1969. s. 144.

⁴⁷ Masaryk, T. G.: Cesta demokracie. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 326.

⁴⁸ Ludwig, E.: duch a čin, Praha: Česká expedice, 1969. s. 156

rozum a čestnost.“⁴⁸ Podle jeho názoru se dostávají do politiky, správy státu i na vedoucí místa lidé, kteří jsou bez vyššího školského vzdělání. Proto je velkou otázkou a zároveň problémem každé demokracie zajistit nutnou odbornost; odbornictví ve vládě, správě a parlamentě. Přitom se však Masaryk domnívá, že politický smysl, státnost, nezbytné znalosti lidí, praktické schopnosti jednání se stranami, s parlamentem a s vládou nemusí být nutně přednostmi akademicky vzdělaného člověka. Tedy, jednoduše řečeno, lidé průměrní jsou v praxi mnohdy šikovnějšími a schopnějšími, než vzdělanci s červeným diplomem. To však nic nemění na problému, kterým je nutnost zajistit vládě a správě vzdělané odborníky.⁴⁹

Zajistit vzdělání občanů, ale i samotných odborníků v politických i jiných oblastech je úkolem školské politiky, nebo chcete-li, škol obecně. Ty by měli mladé lidi vést, vychovávat a snažit se přizpůsobit školu co nejvíce životu. Podle Masaryka je nutné, aby škola prošla určitými reformami, které budou zaměřeny na její největší problémy a slabiny. Škola prý daleko víc vyučuje než vychovává; předává velké množství vědomostí, které nejsou mnohdy tak důležité. Školy by měly mladé lidi naučit myslet, jednat, diskutovat a řešit určité problémy; měly by být více praktickými – pracovními.⁵⁰ A proč je tedy vzdělání, a to jak všeobecné, tak i odborné tak důležité pro demokracii? Pokud budeme mít odborně vzdělané občany v oblastech práva, politiky, ale i oblasti sociální, mohou se zákony, které byly v tehdejší době velice všeobecné, abstraktní a rámcové, konkretizovat a měnit na základě zkušenosti na lepší a efektivnější. Proto je podle Masaryka školství, vzdělání lidí a zejména politických vůdců tak naléhavým problémem demokracie.⁵¹

Demokracie by tedy měla klást velice silný důraz na soustavné vzdělávání v různých oborech, ale měla by se soustředit i na vzdělávání a výchovu k demokracii samotné; a to nejen politických vůdců, ale i obyčejných lidí-voličů. Každý občan se v demokracii stává zákonodárcem a správcem, který je povinen dodržovat zákony,

---

⁴⁹ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 544.

⁵⁰ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 54.

⁵¹ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 545

stanovené státem. Podle Masaryka by měly být k demokracii vychovávány i nové generace, které budou jednat na základě jejích principů. Ne tedy samotné instituce, ale lidé, obyčejní lidé nové generace jsou těmi, kteří sami o sobě tvoří demokratické ústavy. „Všeobecné volební právo samo nezaručuje demokratické smýšlení; pravý demokrat bude nejen v parlamentě, bude i v obci, ve straně, v přátelském kruhu, v rodině, všude demokraticky cítit a jednat.“⁵²

Československo v roce 1918 bylo typické svou skladbou obyvatelstva, kterou tvořily převážně menšiny. Vzhledem k tomu považoval Masaryk za jeden z důležitých úkolů demokracie spravedlivý přístup k jiným národnostem a menšinám ve státě. Jako nutnost a samozřejmost vnímal úkol majorit, získat pro stát minority. I jiné národy a menšiny mají v demokracii právo účastnit se na vládě, spolurozhodovat, stát se součástí demokratického státu a mít stejné nároky a práva jako všichni ostatní. Moderní stát založený na demokratických principech rozšiřuje své působnosti a funkce přímo úměrně s rostoucím počtem svého obyvatelstva. Státy se stávají stále většími, mnohotvárnějšími celky, které jsou stále více komplikované. Proto podle Masaryka roste požadavek a potřeba uvědomělého, promyšleného odbornického sečleňování, sjednocování, organizačního rozdělení a organizování funkcí a práce, na což absolutismus starého režimu nestačil.⁵³

V souvislosti s rostoucím počtem obyvatelstva by bylo možné definovat další z problémů demokracie, na který upozorňoval mimo jiné i J. J. Rousseau již na konci 18. století. Podle jeho názoru je demokracie v pravém slova smyslu nemožná. Rousseau totiž demokracii chápal jako přímou vládu lidu, kde se skutečně každý občan bude na vládě a řízení státu podílet; čili samotný princip majority je pro něho nedostačující. Přímou vládu lidu by bylo možné realizovat pouze za určitých podmínek: občané by se mezi sebou měli znát a měli by se snadno shromažďovat; mravy by měly být jednoduché; neměly by zde být žádné složité poměry a těžko řešitelné sporné otázky; zároveň by měla být zachována rovnost vnějších vztahů apod. Masaryk tvrdil, že jsou jeho názory sice pravdivé, ale těžko realizovatelné, a to především za současných podmínek, kdy se moderní stát neustále vyvíjí, rostou

---

⁵² Masaryk, T. G.: Nesnáze demokracie o bolševictví, Praha: Listopad, 1990. s. 9.

⁵³ Masaryk, T. G.: Cesta demokracie, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 329.

počty obyvatelstva a společenské poměry jsou stále více komplikovanější. Právě proto, že se takové množství obyvatel nemůže shromažďovat, je nutné, aby se na základě voleb dohodli o svém zastoupení a podíleli se na vládě prostřednictvím zvolených zástupců.⁵⁴

Za jeden ze základů demokracie považuje Masaryk vědu a filosofii; proto vždy žádal pro demokracii takovou politiku, která bude postavená na základě vědecké sociologie a dalších věd, které se zabývají společností. Podle jeho názoru je tedy jedním z dalších úkolů demokratické politiky a demokratického parlamentu, pozorovat dané společenské fakty, poznávat potřeby společnosti a na tomto základě navrhnout a používat správné a vhodné prostředky k jejich řešení.⁵⁵ Zejména proto je tak důležité, aby se lidé o politiku zajímali, aby dokázali projevit své názory, své potřeby, a to především na základě prostředků, které mají k dispozici. „Hlavní věc pro demokracii je veřejnost – žádné tajnůstkářství – otevřenost, poctivost vůči přáteli i nepříteli. V demokracii musí být každý státní občan, respektive volič, zpraven o všech veřejných věcech, musí se o ně zajímat.“⁵⁶

Velice důležitou součástí demokracie je tedy veřejnost a s ní související veřejné mínění. Svoboda veřejného mínění; možnost svobodně projevit svůj názor je možné prostřednictvím médií; v tehdejší době zejména prostřednictvím tisku. Masaryk tvrdí, že svoboda tisku je jednou z velice důležitých politických svobod, která zabezpečuje právo kritiky celého státního a veřejného aparátu vůbec a ovšem také kritiku osob. Kritika je podle jeho názoru předpokladem a metodou vědy a vědeckosti; kritika je předpokladem a metodou politiky demokratické.⁵⁷

4.2.3 Demokracie nejen principem politickým

---

⁵⁴ Masaryk, T. G.: Nesnáze demokracie o bolševictví, Praha: Listopad, 1990. s. 4.

⁵⁵ Tamtéž, s. 6.

⁵⁶ Ludwig, E.: Duch a čin, Praha: Česká expedice, 1969. s. 147.

⁵⁷ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 547.

⁵⁸ Tamtéž, s. 537.

„Pravá demokracie nebude jen politická, nýbrž také hospodářská a sociální.“⁵⁸

1. světová válka zničila bohatství a zásoby jednotlivých zemí a došlo tak k obrovskému hospodářskému poklesu. Celá Evropa se dostala do hospodářské krize, a proto bylo nutné zajistit určitou hospodářskou rekonstrukci. Samotná Československá republika; tedy Čechy, Morava, Slovensko a také Podkarpatská Rus byla po 1. světové válce v katastrofální hospodářské situaci. Přetrvával úplný nedostatek veškerých základních životních potřeb. Mnozí pociťovali stavy skutečné bídy představované nedostatkem potravin a také ošacení. Zejména proto bylo nutné prosadit radikální sociální opatření, které by tyto nedostatky odstranily. Z tohoto důvodu vznikaly různé národní, bytové a také zásobovací výbory, které se řešily otázky zásobování, bytů; určovaly ceny, prováděly kontroly apod. Hospodářské i sociální problémy přetrvávaly i na počátku roku 1919. Země se potýkala s kritickým nedostatkem zboží a problémy se vyskytovaly i ve funkci přidělového systému. Stoupaly ceny spotřebního zboží a celou situaci negativně ovlivňovaly i spekulace s cenami na černém trhu. Na mnohých místech proto probíhala celá řada demonstrací. Vláda na tuto vyhrocenou situaci reagovala celou řadou sociálních reforem, které získaly podobu moderního sociálního zákonodárství. Uzákoněna byla například osmihodinová pracovní doba, zákon o podpoře v nezaměstnanosti, zákon o ochraně práce žen a dětí a mnohé další.

Velmi důležitou úlohu představoval zákon o pozemkové reformě, který byl přijatý v roce 1919. V Československé republice se tak postupně vytvářel nový model sociálního systému, který byl založen na soukromém vlastnictví, podnikatelské iniciativě a vzájemné konkurenci. Tento systém byl považován za jeden z nejpokročilejších v poválečné Evropě.⁵⁹ V tehdejší době bylo mimo jiné také velmi důležité stabilizovat měnu a umožnit průmyslu a obchodu soutěžení na světovém trhu; právě to by mělo nutit naše hospodářství k světovosti. Podle Masarykova názoru nepotřebuje pouze světové politiky, ale i světové zemědělství, světový průmysl, světové banky. Proto nemohou být jednotlivé státy izolovány, ale ve všech oborech by měla sílit mezistátnost a mezinárodnost.⁶⁰

---

⁵⁹ Malá československá encyklopedie, Praha: Academia, 1986, svazek P-S, s. 345.

⁶⁰ Masaryk, T. G.: Cesta demokracie, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 330.

Podle Masaryka nemá být demokracie ani v oboru hospodářském nivelizací, nýbrž kvalifikací. Měla by se snažit o hospodářskou a sociální spravedlnost a rovnost, která však podle jeho názoru nemůže být řešena ani postavena na komunismu.⁶¹ Dalším z úkolů našeho nového demokratického státu bylo podle Masaryka dokončení návrhů v oblasti sociálního zákonodárství. Tyto návrhy se týkaly zejména zdokonalení a sjednocení sociálního pojištění, a dále také pojištění proti nezaměstnanosti. Dalším, zcela specifickým úkolem, je pak zajistit a dbát prostřednictvím orgánů obcí a různých institucí o fyzické a duševní zdraví národa. Proto bylo nutné hned vedle ministerstva sociální péče vybudovat i ministerstvo zdravotnictví.⁶²

Jak již bylo uvedeno, T. G. Masaryk nepovažoval demokracii pouze za princip politický, ale podle jeho názoru měla stejně tak zasahovat i do jiných oblastí, například hospodářské a sociální; ba co více, Masaryk pojímal demokracii jako princip všech společenských vztahů, a to jak vztahů osobních, rodinných, tak i vztahům k druhým osobám. Ty by měly být založeny na respektu, vzájemném porozumění, toleranci, solidaritě, rovnosti, na lásce...“Kdyby si lidé dovedli navzájem rozumět, měli bychom demokracii jedním rázem; bez vzájemného pochopení, bez tolerance není svobody. Jen když je člověk k člověku naprosto pravdivý a otevřený, lidé se opravdu poznají; bez lásky není pravdy; a bez pravdy a bez lásky nemůže člověk poznat člověka. Jen z toho základu může také vyrůst skutečné manželství, čisté a silné, největší dar života.“⁶³

Demokracie byla propletena celým Masarykovým životem, viděl ji ve všech oblastech – neznamenal pro něho pouhé označení politického systému, ale byla pro něho také metodou veškerého veřejného i soukromého života; názorem na život, jejíž podstatou je podle Masaryka shoda lidí, jejich mírné obcování, láska a lidskost. Opravdová demokracie, podle jeho názoru, potřebuje lidí, lidí živých, kteří věří v poslání svého státu a národa, lidí spojených ideou. Naše demokracie je mravním úkolem životním a musí být zárukou a ochranou všeho kulturního snažení v oboru

---

⁶¹ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin., 1938. s. 538.

⁶² Tamtéž, s. 541.

⁶³ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 85.

⁶⁴ Masaryk, T. G.: Cesta demokracie, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 334-335

technickém a hospodářském, v oboru věd a umění, mravnosti a také náboženství. Právě proto musí být naše demokracie stálou reformou, stálou revolucí, ale revolucí hlav a srdcí!⁶⁴

Tuto část výkladu zabývající se Masarykovým pojetím demokracie bych ráda ukončila slovy, které použil on sám při svém projevu k desátému výročí vzniku samostatné Československé republiky. „Ráj na zemi není nikdy hotov a ukončen, je v nás jako dobrá vůle, jako vzájemná služba, jako žízeň po spravedlnosti a především jako láska, účinná láska k našim spoluobčanům a ke všem lidem dobré vůle. Máme svůj stát k tomu, abychom v něm usilovali o nejlepší řád, řekl bych o království boží.“⁶⁵

4.3 Humanitní demokracie

Předchozí kapitoly se snažily objasnit Masarykovy myšlenky týkající se jeho pojetí demokracie. Stále častěji bylo poukazováno na základy, na kterých má být podle Masaryka demokracie postavena. Tím základním stavebním kamenem každé demokracie je podle jeho názoru humanita, vycházející z náboženství, které u Masaryka tvoří základní dimenzi jeho života; náboženství založené na etice, mravnosti – lásce, sympatii, solidaritě. Podle jeho názoru vidí základ demokracie v mravnosti, které z náboženství vychází, ale ne v náboženství samotném.⁶⁶

Vlastním a nejhlubším důvodem pro demokracii byla u Masaryka víra v člověka, v jeho hodnotu, v jeho duchovnost a v nesmrtelnou duši. Eticky pak demokracii zdůvodňoval jako politické uskutečňování lásky k bližnímu. Věčné věčnému nemůže být lhostejné. Masaryk považuje člověka jako spolupracovníka božího a duši každého člověka vnímá jako nesmrtelné individuum, které je stejně cenné – má stejnou hodnotu. Právě proto nemůže věčné věčného zneužívat, nemůže ho vykořisťovat a ani znásilňovat. Podle Masarykova názoru není demokracie pouze státní formou, není pouze tím, co je napsáno v ústavách; demokracie je názor na

---

⁶⁵ Masaryk, T. G.: Cesta demokracie, Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1994. s. 325.

⁶⁶ Ludwig, E.: Duch a čin, Praha: Česká expedice, 1969. s. 144.

život, spočívá na důvěře v lidi, v lidskost a v lidství; a není důvěry bez lásky a není lásky bez důvěry.

To, že je demokracie diskuse, patří mezi Masarykova nejznámější tvrzení. Znamená, že každý zúčastněný má právo říci svůj názor, který je druhými respektován; současně mají všichni možnost se díky názorům ostatním obohatit. V hovoru proti sobě nestojí jako rivalové, ale spíše jako rovnocenní partneři, kteří se snaží najít společné řešení určitého problému. Pravá diskuse je však možná pouze tam, kde si lidé navzájem důvěřují a poctivě hledají pravdu. Demokracie je hovor mezi rovnými, přemýšlení svobodných občanů před celou veřejností. I když se Masaryk domnívá, že nikde na zemi, ani v přírodě ani v lidech rovnost neexistuje, je tu přesto něco; něco, co je společné pro nás pro všechny – a to je nesmrtelná duše, a právě tou jsme si všichni opravdu rovnocenní.⁶⁷

Na náboženství klade Masaryk veliký důraz, ale mravnost, mravní zákon lásky je pro něho přednější. Podle jeho názoru je prakticky v životě poměr člověka k člověku tím nejdůležitějším. Člověk má k člověku vrozenou lásku, sympatii, cit družnosti a lidskosti. Tento cit je ospravedlněný sám v sobě, proto nemůže a nemusí být dokazován, ani vysvětlován, je prostě všudy přítomný. Tento cit však může být zesilován a prohlubován, a to zejména prostřednictvím náboženství a etiky Ježíšovy. Podle jeho názoru stačí Ježíšovo přikázání lásky k bližnímu pro veškeré jednání člověka vůči člověku; a současně zahrnuje a předepisuje také lásku k sobě samému. Tím však není myšlen egoismus, ale uvědomělá starost o sebe a o spásu své duše. „Miluj bližního svého jako sebe samého“ – starej se o sebe, poznávej sebe, važ si sebe a buď k sobě upřímný a opravdový. Podle Masaryka je pravá láska činností, prací, spoluprací a tvořením pro jiné, ale i pro sebe; láska k bližnímu je v plánu světa, lidská společnost stojí na lásce.⁶⁸

Masaryk se domnívá, že různé formy caesaropapismu i absolutismu, které zneužívají náboženství budou v budoucnu nahrazeny vyšší mravností a vyšším náboženstvím, řídící svobodně také celý veřejný život – Ježíš, ne Caesar! Tímto tvrzením se Masaryk snaží říct, že naším úkolem je uskutečňovat náboženství a etiku

---

⁶⁷ Čapek, K.: Hovory s T. G. Masarykem, Praha: Československý spisovatel, 1969. s. 300-301.

⁶⁸ Tamtéž, s. 243-245.

Ježíšovu, jeho čisté a neposkvrněné náboženství lidskosti. V lásce k Bohu a k bližnímu viděl Ježíš veškeré zákony a proroky, celou podstatu náboženství a mravnosti. Duchovní absolutismus římského impéria, který se státem dělil o světské panování byl zlý. I když se mnozí (Augustin, Caesar) snažili o rozsáhlé reformy, náboženství diktované politikou, státem nemůže podle Masarykova názoru uspokojit moderního člověka, pravého křesťana. Odtud jeho tvrzení: „Ježíš, ne Caesar!“⁶⁹

Masaryk klade velice silný důraz na rozdíl, který vidí mezi náboženstvím a mravností. Tvrdí, že mravnost – láska, sympatie, humanita, na rozdíl od náboženství, nepodléhá skepsi. Hlavní náboženské ideje se postupně měnily, slábly; ale základy mravnosti, reálný cit člověka k člověku se žádným rozumem ani skepsí, podle jeho názoru, vyvrátit nedá.⁷⁰ Humanita v nové době, která se zrodila humanismem a reformací, ve smyslu extenzivním (člověčenstvo) a intenzivním (člověctví); všeobecně byla přijímána a stala se uznaným základem veškeré moderní mravnosti. 18. století je stoletím humanity a osvícenství, ve jménu filantropie i sympatie se usiluje o reformy ve všech oborech společenských institucí a činností. Demokracie byla odvozována přímo z křesťanského přikázání lásky k bližnímu – ve skutečnosti není jiného základu mravnosti a tudíž ani politiky, než láska k bližnímu, ať se nazývá různě – filantropií, humanitou, altruismem, sympatií, rovností, solidaritou.⁷¹

I francouzská revoluce přebrala do určité míry Ježíšovo přikázání; přikázání lásky k bližnímu - „liberté, égalité, fraternité“ – svoboda, rovnost, bratrství. V tehdejší době byla prohlášena a kodifikována práva občana a člověka. Ideálem Velké revoluce byla humanita; mravně to znamenalo: sympatie a respekt každého člověka k ostatním, uznání lidské individuality, zásada, že člověk nesmí užívat člověka jako prostředku. Politicky a sociálně to znamenalo rovnost všech občanů ve státě a také sblížení a sjednocení národů a států; právně potom víru v existenci rovného, přirozeného práva na svobodu a rovnost, která náležela všem, a to jak jednotlivcům, tak i samotným národům. S humanitním ideálem bylo velice úzce spjato osvícenství; silná touha po poznání a vzdělání. V souvislosti s tímto došlo i k uznání vědy a také filosofie, která byla na vědě postavena. Odtud pramení také stále úsilí týkající se organizace školství, všeobecného vzdělání; snaha o rozvoj

---

⁶⁹ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 533.

⁷⁰ Tamtéž, s. 552.

⁷¹ Masaryk, T. G.: Politické myšlenky, Praha: Státní nakladatelství, 1923. s. 61-62.

žurnalistiky, publicistiky, tisku apod.⁷² Stejně prvky, kterými jsou - náboženství, humanita i osvícenství - jsou v Masarykově pojetí demokracie patrné a tvoří její nedílnou součást.

Humanita by neměla být ohraničena a vnímána jako důležitý prvek pouze uvnitř státu, ale měla by být uplatňována i vůči ostatním státům a národům. Podle Masaryka - čím národnější tím lidštější, čím lidštější tím národnější; humanita žádá lásku k vlasti a národu a zavrhuje nenávisť k národům jiným. Humanita je podle jeho názoru základem veškeré politiky, považuje ji za národní program našeho státu. Tvrdí, že bez všeobecného uznání mravních základů státu a politiky není možné spravovat žádný stát; a zároveň není možné udržet ani takový stát, který porušuje všelidské zásady mravnosti. V souvislosti s mravností, poukazuje Masaryk za chybné dělat rozdíl mezi mravností malou a velkou, a za chybné považuje i tvrzení, že se politik v zájmu státu nemá a nemusí ohlížet na mravní předpisy. Ve skutečnosti totiž člověk, který například lže a podvádí v životě politickém, lže a podvádí také v životě soukromém a naopak, jen člověk slušný bude slušný vždy a ve všem. Stát a národ by měly čerpat svou autoritu z všeobecného uznání mravních zásad a všeobecného souhlasu občanů v hlavních názorech na život a svět – „demokracie není jen státní a administrační forma, ale názor na život a na svět!“⁷³

Spojené státy americké považoval Masaryk za vzorový stát fungující na demokratických principech, za „tvrz“ demokracie; a to především pro své základy, na kterých byla postavena – základ náboženský a s ním velice úzce související základ mravní. Americká demokracie by mohla být považována za dílo tzv. „puritánů“, silně věřících lidí, kteří pocházeli z tehdejší Anglie. Ti, velice ostře vystupovali proti anglikánské církvi; jejím zvyklostem i učením, odmítali honosně vypadající kostely i ceremoniály a žádali úplnou nezávislost církve na státu. Chtěli církev „jednoduchou, obyčejnou a čistou“ – snažili se tedy očistit („pure“) církev od výše jmenovaných neduhů. Pro své názory, kritiku, ale hlavně víru, která byla v rozporu s názory anglikánské církve, byli pronásledováni.

Právě z důvodů náboženské svobody odcházeli puritáni do Nizozemí, a poté se plavili do Spojených států amerických, kde zakládali malé osady postavené na

---

⁷² Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 404-405.

⁷³ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 559-560.

náboženských a demokratických principech. Byl to právě John Winthrop, který přišel s návrhem vybudovat ideální komunitu, která by se stala vzorem pro zbytek lidstva. „City upon a hill“ – označovali ji jako městečko na kopci, kde žijí lidé, kteří mají pocit, že jsou daleko blíže k Bohu než všichni ostatní. Zároveň zde byly stanoveny jedny z prvních ujednání nesoucí demokratické rysy; například rovnocennost občanů v komunitě apod.⁷⁴

Americká republika tedy vznikala na základě těchto osad, které byly nábožensky organizované a jejich zakladateli byli především farmáři, kupci, obchodníci, ale i právníci. Tím se Spojené státy americké lišily od států evropských, a to především od Rakouska, Pruska, ale i Ruska, které dědily instituce starého režimu, například vojsko, šlechtu apod. Vývojem se Amerika měnila v kontinentální rozměry, a tím se měnily i původní vlastnosti malých komunit, které se rozšířily a ještě více zesílily. Masaryk považoval Spojené státy americké v mnohém za „ideál“, kterého by se i nová československá republika měla snažit dosáhnout. Vzorem by nám měla být především demokracie, která klade důraz na náboženství a s ním související humanitu; ale především bychom se měli naučit lásce ke svobodě a individuální samostatnosti.⁷⁵

4.4 Úloha demokracie v moderních dějinách

Výsledkem čtyřletého boje všech národů světa byla porážka teokracie a vítězství demokracie, spočívající na zásadách humanitní mravnosti. Zvítězili ti, kteří hájili zásady spravedlnosti; bylo to vítězství ducha nad hmotou, práva nad násilím, pravdy nad chytráctvím. Všichni spojenci věrní demokracii prohlásili právo všech národů a států, ať už malých nebo velkých, na samostatnost. Americká deklaráce nezávislosti se pro mnohé nově vzniklé státy stala inspirací při tvorbě vlastních ústav. Podle Masaryka nás celá naše historie, její obsah a smysl, vedla vždy

---

⁷⁴ O'Callaghan, B.: An Illustrated History of the USA, Harlow: Logman, 2002. s. 17.

⁷⁵ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 257-259.

⁷⁶ Masaryk, T. G.: Politické myšlenky, Praha: Státní nakladatelství., 1923. s. 48-49

k demokratickým mocnostem; osud našeho národa je proto přímo logicky spjat se západem a jeho moderní demokracií.⁷⁶ Demokracie není podle Masaryka ještě nikdy zcela důsledně uskutečňována. Všechny státy, které jsou postavené na demokratických principech, jsou teprve pouhým pokusem o demokracii; proto by se měly snažit především o odstranění prvků starého režimu, ze kterého se vyvinuly. Na svobodě, rovnosti a bratrství budou spočívat státy nové, státy budoucnosti. Podle jeho názoru náš stát je státem novým. Státem, který musí být bezpodmínečně demokratickým, a to zejména proto, že nemá možnost přebírat prvky starého režimu. Stejně tak jako například Spojené státy americké nemáme dynastie, nemáme národní šlechty, nemáme starého militaristického vojska a nemáme církve politicky tak uznávané, jako je uznávaly státy staré, především absolutistické, caristické, teokratické. Už právě z těchto důvodů by měl být náš nový stát demokratickou republikou.⁷⁷

Ve starých monarchiích byla vláda v rukou pouze malé skupiny lidí, demokracie je vládou všech, proto v ní již neběží o panování, ale především o správu a samosprávu. Demokracie by měla být tedy samosprávou a samospráva je vlastně sebesprávou – samospráva začíná u sebe; zároveň by také mělo dojít k harmonizaci všech státoporných sil ve státě. Ideálem každé demokracie je vláda a správa přímá; tedy taková, kde se na vládě a správě bude skutečně každý občan podílet. To je však při rostoucí početnosti států i národů jenom těžko realizovatelné, proto může správně fungovat pouze demokracie nepřímá, kdy se na vládě a správě podílejí občany zvolení zástupci. Parlament stejně tak jako vláda by se však neměl stát v žádném případě vládcem, který v sobě ponese starý způsob vlády a správy státu, ale měl by si neustále uvědomovat, že jeho autorita vychází z delegování, kterého se mu dostalo, prostřednictvím voličů, kterými byl vybrán za svého zástupce. Demokratické ústavy se aspoň občas snaží zavést tzv. referendum, kdy se může k určitému problému vyjádřit téměř každý občan ve státě a přímá demokracie takovým způsobem přichází v platnost.⁷⁸

---

⁷⁷ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 532.

⁷⁸ Tamtéž, s. 533.

Správa, administrace je, a stále by měla být hlavní věcí pro demokracii (pro aristokrata je hlavní věcí vládnutí). V moderní době pravé demokracie žádáme v administrativě především věcnost, politika se nám stává nejen empirickým uměním, ale především vědou. Demokracie je s vědou spjata, ne však s učeností – politicky myslet a pozorovat! Demokracie se o vědu opírá, a klade velký důraz na všestranné a všeobecné vzdělání, usiluje o politickou výchovu a výchovu občanstva vůbec; žádá tedy vzdělání. Ne však jednostranný intelektualismus, ale vzdělání, které bude zároveň mravní; vzdělání prochnuté mravními ideály.⁷⁹

Demokracie by měla svou vlastní podstatou hájit individualismus – svoboda je cílem a hlavní podstatou demokracie, demokracie se zrodila a rodí z moderního individualismu. Proto volení, ale i vybírání reprezentantů je hodnocením; demokracie uznává zejména kvalifikaci a autoritu, jenže autorita v demokracii neznamena politickou a stavovskou vyvýšenost a výsady, ale politickou a administrační způsobilost. Proto má demokracie za úkol organizovat a zabezpečovat, při svobodě a spolusprávě všech, autoritu volených vůdců – ne pánů! – a ty vůdce si vychovávat.⁸⁰

Demokracie; nová demokratická republika si podle Masaryka žádá nových lidí, nového člověka, nového Adama. Pokud má být náš nový stát demokratický, musíme se snažit mít demokracii opravdovou, moderní, důslednou; ale především musíme odvyknout strašným politickým zvykům – to znamená odvyknout zejména veškerým formám násilnosti. Demokracie je státní formou novodobé organizace společnosti, moderního názoru na svět, moderního člověka; demokracie vyplývá z celého názoru na svět a život, názoru nového, nového zorným úhlem, novou metodou. Uznání a provádění rovnosti všech občanů, přiznání svobody všem občanům, humanitní zásada bratrství uvnitř i navenek – to je novum nejen politické, ale i mravní.⁸¹ Rovnost se v demokracii udržuje prací všech, fyzickou, ale i duševní. Vědecká práce je stejně demokratická jako hospodářská. Podle Masaryka je tzv.

---

⁷⁹ Masaryk, T. G.: Politické myšlenky, Praha: Státní nakladatelství, 1923. s. 86-87.

⁸⁰ Masaryk, T. G.: Světová revoluce, Praha: Čin, 1938. s. 533.

⁸¹ Tamtéž, s. 541.

popularizace vědění hlavní úlohou moderní demokracie. Práce musí být dělena a organizována. Jakým způsobem? – To je veliký problém veškeré demokracie.

Pravá demokracie má podle Masaryka hájit suverenitu lidu, má být státem z lidu, lidem, pro lid; demokracie by se neměla opírat jako staré monarchie o církve, ale má být založena na humanitě. Ta nežadá pouze lásku k bližnímu, ale žádá především rozumové vzdělání, žádá politiku poctivou, ale zároveň rozumovou. Humanitní program žádá národní snášenlivost a v politice se vzdává veškeré násilnosti...⁸²

4.5 Názory T. G. M. na komunismus

V této kapitole bych chtěla formulovat některé z Masarykových názorů na komunismus, který mimo jiné požadoval sociální rovnost a spravedlnost. Masaryk absolutní rovnost neuznává; poukazuje na to, že lidé si nejsou rovni svou silou, svým nadáním, ani svým okolím. Proto se podle jeho názoru všechny sociální reformy snaží o nerovnost; zákon může stanovit pouze rovnoprávnost, nikoliv rovnocennost. Masaryk neuznává požadavek rovnosti hospodářské. „Jsem pro tuhou solidárnost, ale odmítám komunismus; odmítám komunismus hospodářský, nevěřím v komunismus duchový (jak jej líčí Max) a odmítám komunismus pohlavní a rodinný.“⁸³ Komunismus je podle Masaryka možný pouze v tom dosahu a na tom základě jak jej určil již Aristoteles, a to pouze na přátelství. Na základě čistě hospodářském, tak jak jej žádá historický materialismus, je komunismus nemožný. Největší lží komunismu je právě tvrzení, že každý má chtít to, co má jeho soused, a že každý má být tím, čím je druhý. Všeobecný hospodářský komunismus pokládá Masaryk i v daleké budoucnosti za nemožný; není mu ani sociálním ideálem.

Masaryk se otázkou komunismu neustále zabýval; studoval některé z komunistických obcí ve světě, pozoroval komunistický převrat v Rusku a postupně došel k tomuto závěru. Tvrdí, že se komunismus požaduje a vyvozuje z demokratické zásady rovnosti; kdy však hospodářská rovnost, která se také vyžaduje, komunismem není. Podle jeho názoru je společné vlastnictví něco jiného

---

⁸² Masaryk, T. G.: Politické myšlenky, Praha: Státní nakladatelství, 1923. s. 86-87.

⁸³ Tamtéž, s. 154.

než rovnost. Rovnost neexistuje nikde, ani vývojem historie, ani od přírody. Ve skutečnosti je všude kolem nás, v přírodě, ale i ve společnosti, lidská nerovnost. Ale snad právě proto člověk touží po ideálu rovnosti. Prakticky rovnost znamená snesitelný stupeň nerovnosti. Nerovnost do jisté míry znamená individualismus, bez něhož není úspěšné hospodaření a úspěšná společenská činnost vůbec možná. Masaryk se domnívá, že komunismus je možný jen mezi lidmi mravně a rozumně na vysokém, ba na nejvyšším stupni vývoje. Komunismus vyplývá ze zásady bratrství, více nežli ze zásad rovnosti a svobody, komunismus na podkladě hospodářském a materialistickém je nemožný.⁸⁴

---

⁸⁴ Masaryk, T. G.: Politické myšlenky, Praha: Státní nakladatelství, 1923. s. 155.

5. Praktická část

Praktická část diplomové práce je rozdělena na dvě kapitoly. První kapitola nazvaná „*Vědomostní test*“ , se zabývá rozsahem vědomostí o T. G. Masarykovi, kterým disponují žáci vybraných základních škol. Druhá kapitola praktické části podává návrhy na využití výsledků práce při výuce občanské výchovy na II. stupni základních škol.

5.1 Vědomostní test

Vzhledem k tomu, že mě velice zajímalo, jaké vědomosti mají žáci o tak významné osobnosti, kterou byl T. G. Masaryk, rozhodla jsem se podrobit je vědomostnímu testu, který mohl úroveň jejich znalostí lépe prokázat. Pro vědomostní test jsem zvolila žáky 9. tříd, u nichž jsem si byla jista, že mé otázky, týkající se T.G.M. , korespondují s probraným učivem a zároveň jsem se domnívala, že by žáci 9. tříd mohli mít větší všeobecný přehled než žáci nižších ročníků; a to zejména z důvodů jejich příprav na přijímací zkoušky na střední školy. Test byl zadán ve dvou základních školách – ZŠ Břečťanová, Praha 10 a zároveň v ZŠ Na Babí, Police nad Metují.

Záměrně jsem vybrala dvě základní školy, které se nachází v různých regionech, aby bylo později možné srovnat úspěšnost odpovědí na obou školách. Test obsahoval pět otázek, které se týkaly života T. G. Masaryka. Cílem nebylo získat od žáků správné odpovědi na všechny z nich, ale spíše zjistit, jestli o této významné osobnosti našich dějin vědí aspoň základní informace. Znění otázek:

1. Ve kterých oborech působil T. G. Masaryk?
2. Můžete uvést Masarykova základní životopisná data? (Kdy a kde se narodil? Ve kterých letech zastával úřad prezidenta? Kdy a kde zemřel?)
3. Znáte některé Masarykovy knihy?

4. Jak se křestním jménem jmenovala Masarykova manželka a jaké byla národnosti?
5. Čím byl a je T. G. Masaryk stále aktuální?

ZŠ Břečťanová, Praha 10

Na základní škole Břečťanová jsem plnila souvislou pedagogickou praxi, zejména proto jsem si ji vybrala pro zadání vědomostního testu o T. G. Masarykovi. Mgr. Miroslava Preclíková, učitelka dějepisu a občanské výchovy na této škole, zadala test v 9.B s počtem 12 žáků.

Na první otázku odpovědělo správně 9 žáků. Za obory, ve kterých T. G. Masaryk působil, správně uváděli politiku, sociologii, filosofii. Mnozí žáci také psali o jeho činnosti novinářské a poslanecké. Druhá otázka týkající se základních životopisných dat bylo poměrně široká, což mohlo mnohým vyhovovat, zejména proto, že si mohli vybrat pouze jednu část, na kterou odpoví. Správně odpovědělo 11 žáků. Většina z nich uvedla datum a rok narození i úmrtí T. G. Masaryka; mnozí věděli i léta, ve kterých zastával úřad prezidenta. Na základě třetí otázky jsem se pokoušela zjistit, zda žáci znají některé z Masarykových knih. I když tuto otázku považuji za poměrně těžkou, správnou odpověď znalo 11 žáků, což bylo velice překvapivé. Žáci většinou uváděli díla „*Rusko a Evropa*“, „*Česká otázka*“, v jednom případě se objevil titul s názvem „*Moderní člověk a náboženství*“.

V pořadí čtvrtá otázka se týkala křestního jména Masarykovy manželky a její národnosti. Správnou odpověď znalo opět 11 žáků; mnozí však nevěděli, jak jméno „*Charlotta*“ správně napsat. Objevovala se spousta návrhů – Charlotta, Charllota, Šarlota apod. Na poslední pátou otázku správně odpovědělo 6 žáků. Většinou uváděli, že jeho přínos vidí v boji za samostatný stát stojící na demokratických principech, většina žáků považuje T. G. Masaryka za aktuálního především jeho morálkou a humanismem. Žáci často uváděli i mnohé další informace o T. G. M., které však v otázkách nebyly zahrnuty. Někteří psali, že se T. G. M. zasloužil o Washingtonskou deklaraci; že byl silně věřící; a dokonce i to, že se v 70 letech naučil jezdit na koni.

I přesto, že žáci byli v odpovědích většinou úspěšní, objevovaly se i odpovědi, které v sobě nesly drobné chyby, výsledkem byly někdy skutečné perličky, které dokázaly rozesmát, a proto zde ty nejpovedenější uvádím: „T. G. Masaryk

zemřel v Lounech; „T. G. Masaryk zemřel 14. 9. 1937 – pole; „Vydal prohlášení o nezávislosti ČSSR.“ Celkové znalosti žáků 9. třídy ZŠ Břečťanová, Praha 10, jsou na poměrně vysoké úrovni; o tom vypovídá i 80% úspěšnost správně zodpovězených otázek, což poukazuje především na kvality učitelky, která nepodcenila význam a velikost T. G. M., jakožto největší filosofické a politické osobnosti našich moderních dějin a dokázala svým žákům tyto vědomosti týkající T. G. M. předat. Výsledky znalostí a úspěšnost odpovědí viz. příloha 2: Tab.1 a také příloha 3: graf 1-6.

ZŠ Na Babí, Police nad Metují

ZŠ Na Babí se jsem si vybrala jako druhou základní školu, kde bylo možné zadat vědomostní test týkající se T. G. Masaryka; výsledky testu byly poté porovnány se znalostmi žáků ze ZŠ Břečťanová, Praha 10. Mgr. Miroslava Seidlová, učitelka dějepisu a občanské výchovy na zdejší škole, zadala test v 9. A s počtem 23 žáků. ZŠ Na Babí, Police nad Metují byla vždy školou prestižní, školou, která měla „jméno“ a mnohé střední školy považovaly její žáky za jedny z nejlépe připravených na jejich kola přijímacích zkoušek. V poslední době však úroveň této základní školy poklesla, jedním z důvodů by mohli být nekvalifikovaní učitelé působící na této škole. O celkovém poklesu úrovně vypovídají i výsledky vědomostního testu o T. G. Masarykovi, které již nejsou v porovnání s výsledky na ZŠ Břečťanová, Praha 10 tak potěšujícími.

Na první otázku týkající se oborů, ve kterých T. G. Masaryk působil, odpovědělo správně pouze 7 žáků z celkového počtu 23! Většinou uváděli politiku a filosofii; mnozí také jeho spisovatelskou dráhu. Druhá otázka související s Masarykovými životopisnými daty byla pro žáky poměrně složitá, a snad právě proto na ni odpověděli správně pouze 3 žáci. Většinou uváděli letopočty jeho narození a úmrtí; 2 žáci i pražskou univerzitu, na které přednášel. Pokud byla druhá otázka pro žáky složitá, otázka třetí představovala skutečný „oříšek“. Ta se týkala Masarykových knih a nenašel se ani jediný žák, který by znal správnou odpověď!

Další, v pořadí čtvrtá otázka se týkala křestního jména Masarykovy manželky a její národnosti. Na základě 100% neúspěšnosti v odpovědích na předchozí otázku jsem ani u této nepředpokládala, že budou žáci znát správnou odpověď. Přesto jich 7 správně odpovědělo, avšak stejně tak jako na ZŠ Břečťanová neuměli žáci jméno

Masarykovy manželky správně napsat; objevovala se opět spousta návrhů – Šarlota, Chatlotta apod. Na poslední otázku znali správnou odpověď opět pouze 3 žáci, tedy stejný počet jako u otázky druhé. Většinou uváděli, že jeho přínos vidí v boji o samostatný stát, v boji za demokracii. Žáci se dopouštěli chyb mnohem častěji než jejich vrstevníci na ZŠ Břečťanová; některé chyby by mohly být opět považovány za perličky, proto zde některé z nich uvádím: „Jeho manželka se jmenovala Masaryková a byla to Francouzka; „Šířil do Čech chůč o samostatnou republiku, což se mu povedlo.“

Na základě výsledků vědomostního testu, který poukazuje na 83% neúspěšnost v odpovědích, je možné hodnotit znalosti žáků na ZŠ Na Babí v Polici nad Metují za velice podprůměrné. Výsledky znalostí a úspěšnost odpovědí viz. příloha 2: Tab. 2; také příloha 3: graf 7–12. Mnozí z nich považují T. G. Masaryka za bezvýznamného a stejně tak i otázky týkající se této osobnosti. Ve vědomostním testu se totiž u mnohých odpovědí objevovala tato tvrzení: „Není nutné vědět; vyhledám v odborné literatuře, na internetu nebo v knihovně.“ Pokud je novým trendem to, že si žáci vše, co neví, vyhledají na internetu nebo v jiných zdrojích, které uváděli, případně mi, že se tím funkce školy i učitelů vytrácí a stává se zbytečnou a nepotřebnou.

Otázky ve vědomostním testu byly tvořeny na základě učiva o T. G. Masarykovi zahrnutého do učebnic dějepisu pro 9. třídy základní školy. Navíc bylo toho učivo probráno již v průběhu prvního pololetí. Zejména proto jsem se domnívala, že budou znalosti žáků z obou regionů na stejné nebo podobné úrovni. Výsledky testu na ZŠ Na Babí pro mě byly velikým zklamáním. Moje zklamání bylo ještě o to větší, když mi samotná Mgr. Mirka Seidlová sdělila, že žáci vědí pouze kdo byl T. G. Masaryk, kdy a kde se narodil a zemřel. Nevím, zdali jsem schopná toto objektivně posoudit, ale domnívám se, že je to velmi malé množství informací, které byly žákům předány.

Domnívám se, že na základě jednoho testu nelze dělat závěry; nelze tedy obecně tvrdit, že by žáci v Praze měli větší znalosti týkající se T. G. Masaryka než žáci z jiných regionů. Podle mého názoru hraje velkou roli učitel, který musí zvážit a rozhodnout, jaké oblasti učiva jsou pro žáky důležité, významné a potřebné; a tom

základě zvolit správný postup, kterým vědomosti týkající se určité oblasti předá a bude i dále rozvíjet.

5.2 Využití výsledků práce při výuce občanské výchovy na II. stupni ZŠ

T. G. Masaryk je považován za jednu z největších filosofických a politických osobností našich moderních dějin; přišel s celou řadou nových myšlenek a názorů a velikou zásluhu nese především za boj o samostatný československý stát založený na demokratických principech. Zejména proto se domnívám, že by učivo týkající se této osobnosti nemělo být omezeno pouze na základní údaje související s datem narození, úmrtí a jeho působením v roli prvního prezidenta samostatné Československé republiky. Podle mého názoru byl T. G. Masaryk velikou a významnou osobností naší historie, jehož přínos je i v dnešní době stále aktuální; zejména proto se domnívám, že by znalosti žáků o T. G. Masarykovi měly být daleko rozsáhlejší. V této kapitole jsou podány návrhy na využití výsledků práce při výuce občanské výchovy na II. stupni základních škol.

Při hlubším studiu T. G. Masaryka jsem došla k závěru, že není mnohdy jednoduché pochopit správně názory nebo myšlenky této osobnosti, zejména proto se domnívám, že by bylo velmi složité i zbytečné jakýmkoli způsobem tyto jeho postoje žákům na II. stupni základních škol podrobně vysvětlovat. Podle mého názoru by bylo daleko větším přínosem zaměřit se na kořeny této osobnosti; zaměřit se na T. G. Masaryka jako na člověka a zdůraznit tak jeho kvality a zásady. Z tohoto důvodu se domnívám, že by bylo nejvhodnější cestou vycházet z Masarykova životopisu, který poukazuje na jednotlivé etapy jeho života, na jeho největší a nejdůležitější činy, ale především na jeho charakter. Na základě životopisu mohou žáci tuto osobnost lépe pochopit.

Životopis T. G. Masaryka by poté mohl být doplněn o vybrané pasáže z knihy Karla Čapka – „*Hovory s T. G. Masarykem*“, ve kterých T. G. Masaryk vypráví o svém životě; o dětství, létech studií, o své víře, o životních bojích, ať už těch rukopisných, hilsneriádě či celé řadě dalších. Je zde také popsán i veliký boj za samostatnou Československou republiku. Na základě vybraných pasáží z této knihy by mohli žáci lépe pochopit Masarykovy kvality, jeho názory i myšlenky. Důraz

bych však postavila na Masarykově příkladném charakteru, který byl velice silně ovlivněn jeho náboženským názorem; ten mu, podle mého názoru, dodával vždy jakousi vnitřní sílu a odolnost vůči veškerým životním překážkám. T. G. Masaryk se domníval, že žijeme pod zorným úhlem věčnosti; a na tomto základě máme žít a jednat...“nic z toho, co můžeme udělat již teď, není odročeno na budoucnost, a žádnou vírou, že za pár tisíc let bude lépe, se nevyzujeme z povinnosti uskutečnit už teď, nač stačí naše síly; i když žijeme ve věčnosti, žijeme opravdově a plně, jenom když zde a nyní pracujeme, poznáváme a milujeme.⁸⁵

Při hodinách občanské výchovy bych poukázala na světový názor T. G. Masaryka, na jeho vnitřní vůli a sílu, která ho vždy vedla k uskutečnění cílů, které si sám stanovil. Ale zároveň také na to, že ani jako světově uznávaný politik, ani jako první prezident Československé republiky nikdy neopustil své zásady ani hodnoty, v které věřil. „Považuji za jistou životní satisfakci, že jsem ani jako hlava státu nic podstatného nevyškrtl z toho, več jsem věřil a co jsem miloval jako chudý študent, jako učitel mládeže, jako nepohodlný kritik, jako reformní politik; že stoje v moci, nenacházím pro sebe nižádného jiného mravního zákona ani jiného vztahu k bližním, k národu a k světu, než jaké mne řídily před tím. Smím říci, že se mi potvrzuje a naplňuje vše, več jsem věřival, takže jsem nemusel změnit nic na své víře v humanitu a demokracii, na svém hledání pravdy, ani na nejvyšším mravním a náboženském příkazu lásky k člověku.⁸⁶

Zároveň by bylo dobré na základě výkladu o demokracii poukázat na její znaky a porovnat je se znaky totalitních režimů. Žáci by mohli uvádět své názory týkající se totality; mohli by si například představit, že žijí v takovém státě a mohli by popsat klady a zápory totalitního režimu. Tímto způsobem by se snažili poukázat a zároveň prezentovat problémy, které by oni sami považovali v totalitním státě za nejzásadnější; v souvislosti s tímto by také mohli navrhnout vlastní program řešení problémů; cestu jakou možno změnit prvky totalitního režimu na prvky demokratické a položit tak základy demokracie.

---

⁸⁵ Čapek, K. Hovory s T. G. Masarykem. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 332.

⁸⁶ Tamtéž, s. 182.

6. Závěr

Diplomová práce nabízí čtenářům pohled na osobnost T. G. Masaryka, mapuje jeho život od dětství až po jeho roli prvního prezidenta samostatné Československé republiky. Daleko větší důraz je však položen na Masarykovy názory a myšlenky týkající se pojetí náboženství a demokracie; dvou fenoménů, které jsou podle Masaryka spjaty tak úzce, že jeden bez druhého nemohou existovat. Druhá část se proto věnuje prvnímu z nich – náboženství – zabývá se tak výkladem jeho filosofického názoru na svět, zároveň je v této části přiblížena jedna z Masarykových knih, která s touto problematikou souvisí.

Třetí část diplomové práce nabízí přehled Masarykových názorů týkajících se jeho pojetí demokracie; poukazuje na rozdíly mezi demokracií a teokracií, popisuje úkoly a problémy demokracie, které jsou podle Masarykova názoru nejzávažnější, a věnuje se demokracii z jiného hlediska než politického, hospodářského a sociálního, ale charakterizuje ji jako princip všech společenských vztahů, jejíž podstatou je láska lidí, lidskost - humanita. Součástí této části je také rozbor jeho programu humanitní demokracie a Masarykovy názory na její úlohu v moderních dějinách. Zároveň je zde podán přehled jeho postojů ke komunismu.

Poslední, čtvrtá část diplomové práce je částí praktickou. Na základě vědomostního testu o T. G. Masarykovi, kterému byli podrobeni žáci 9. tříd ze dvou různých regionů, jsem se snažila zjistit rozsah jejich vědomostí o této osobnosti našich moderních dějin; hodnotím zde výsledky obou testů a uvádím z tohoto vyplývající závěry. Zároveň také podávám návrhy na využití výsledků diplomové práce při výuce občanské výchovy na II. stupni základních škol. Více než Masarykovy myšlenky a názory, považuji pro žáky za podstatné pochopení osobnosti T. G. Masaryka jako takové.

Tomáš Garrigue Masaryk je považován nejen za jednu z největších filosofických a politických osobností našich moderních dějin, ale pro mnohé se stal symbolem vysoce aktuálních principů a hodnot. T. G. Masaryk svými činy, svým životem, ale především celou svou osobností ručil za pravdu, která pro něho byla

mnohem víc než pouhým tvrzením mezi tvrzeními. Jak on sám mnohokrát tvrdil, bez lásky není pravdy, pravda pro něho znamenala způsob vlastního bytí.

Seznam literatury

1. Čapek, Karel: *Hovory s T. G. Masarykem*. Praha, Československý spisovatel 1969.
2. Kvasil, Bohumil, et al: *Malá československá encyklopedie*. Praha, Academia 1984. Svazek I.- VI.
3. Ludwig, Emil: *Duch a čin*. Praha, Česká expedice 1969. ISBN 80-85281-25-2
4. Machovec, Milan: *Tomáš G. Masaryk*. Praha, Svobodné slovo 1969. ISBN 32-008-68
5. Masaryk, Tomáš Garrigue: *Cesta demokracie III*. Praha, Ústav T. G. Masaryka 1994. ISBN 80-901478-4-4
6. Masaryk, Tomáš Garrigue: *Moderní člověk a náboženství*. Praha, Masarykův ústav AV 2000. ISBN 80-902659-4-4
7. Masaryk, Tomáš Garrigue: *Nesnáze demokracie o bolševictví*. Praha, Listopad 1990.
8. Masaryk, Tomáš Garrigue: *Politické myšlenky*. Praha, Státní nakladatelství 1923.
9. Masaryk, Tomáš Garrigue: *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. Praha, Ústav T. G. Masaryka 1998. ISBN 80-901971-4-0
10. Masaryk, Tomáš Garrigue: *Světová revoluce*. Praha, Čin 1938.
11. O'Callaghan, Bryn: *An Illustrated History of the USA*. Harlow, Logman 2002. ISBN 0-582-74921-2.
12. Polák, Stanislav: *Tomáš Garrigue Masaryk*. Praha, Středočeské nakladatelství 1990. ISBN 80-7057-022-9.

Zdroje fotodokumentace

Čapek, K. et al: *Masaryk ve fotografii*. 6. vyd., Orbis-Čin, Praha, 1937.

Seznam příloh

1. Fotodokumentace
2. Tabulky – Tab.1: Znalosti žáků 9. třídy o T.G. M., ZŠ Břečťanová, Praha 10.
Tab.2: Znalosti žáků 9. třídy o T. G. M., ZŠ Na Babí, Police n./M.

3. Grafv

Příloha 1

- 4 -

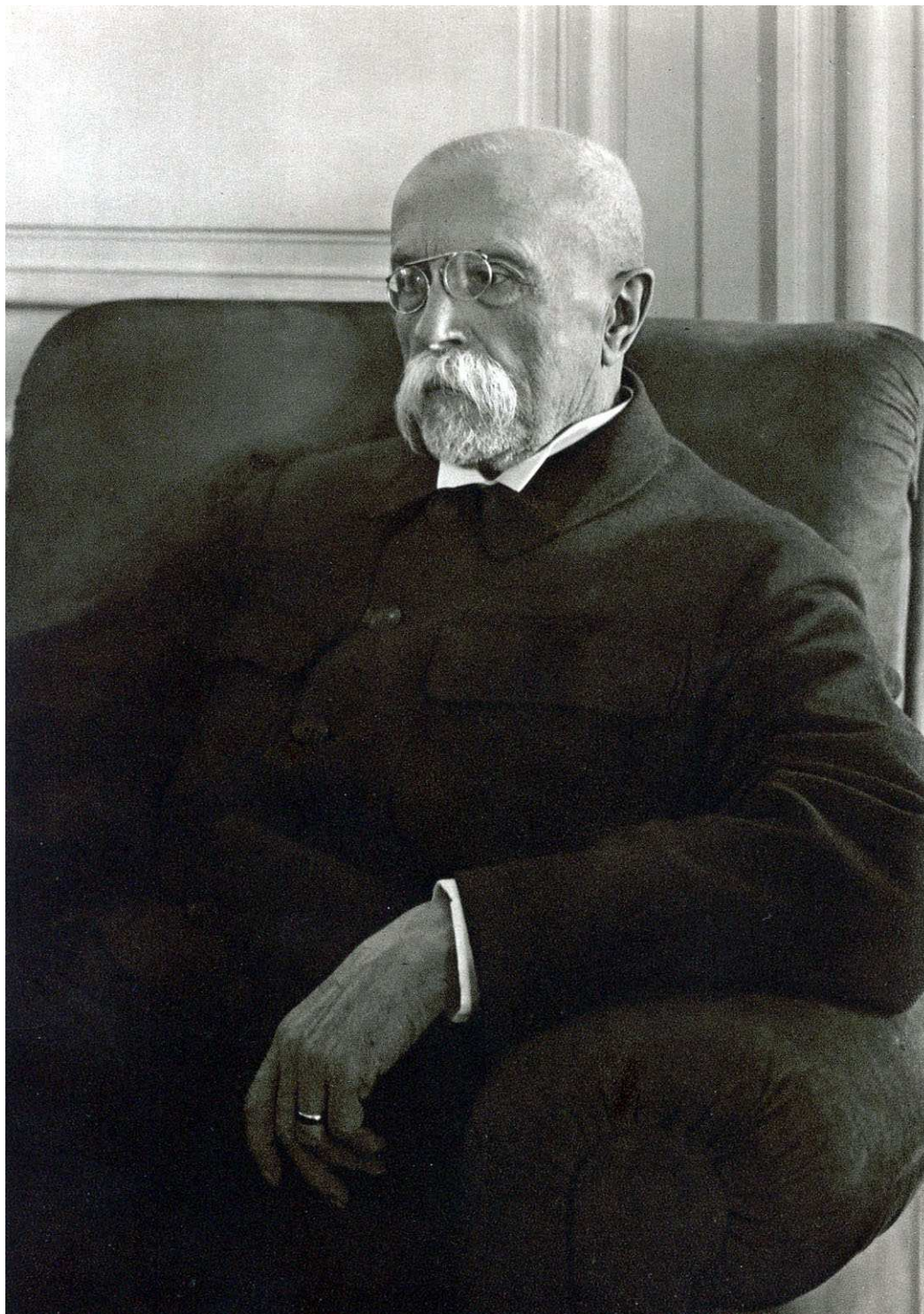

Foto 1 – T. G. M. v Lánech 1930, Centropress (1930)

Foto 2 – S vnuky v Topolčiankách 1926, Vaněk, J. (1926)

Foto 3 - sadě na Bystřičce 1931, Plicka, K. (1931)

Foto 4 – U slovenských vápeníků 1926, ČTK (1926)

Foto 5 – S dělníky ve Vítkovicích 1924, ČTK (1924)

Foto 6 – Před vyjížděkou v Lánech 1926, Krach, V. (1926)

Foto 7 – Na Moravě v Čejkovicích 1924, ČTK (1924)

Foto 8 – Při vyjíždce se synem Janem na Lánech 1934, ČTK (1934)

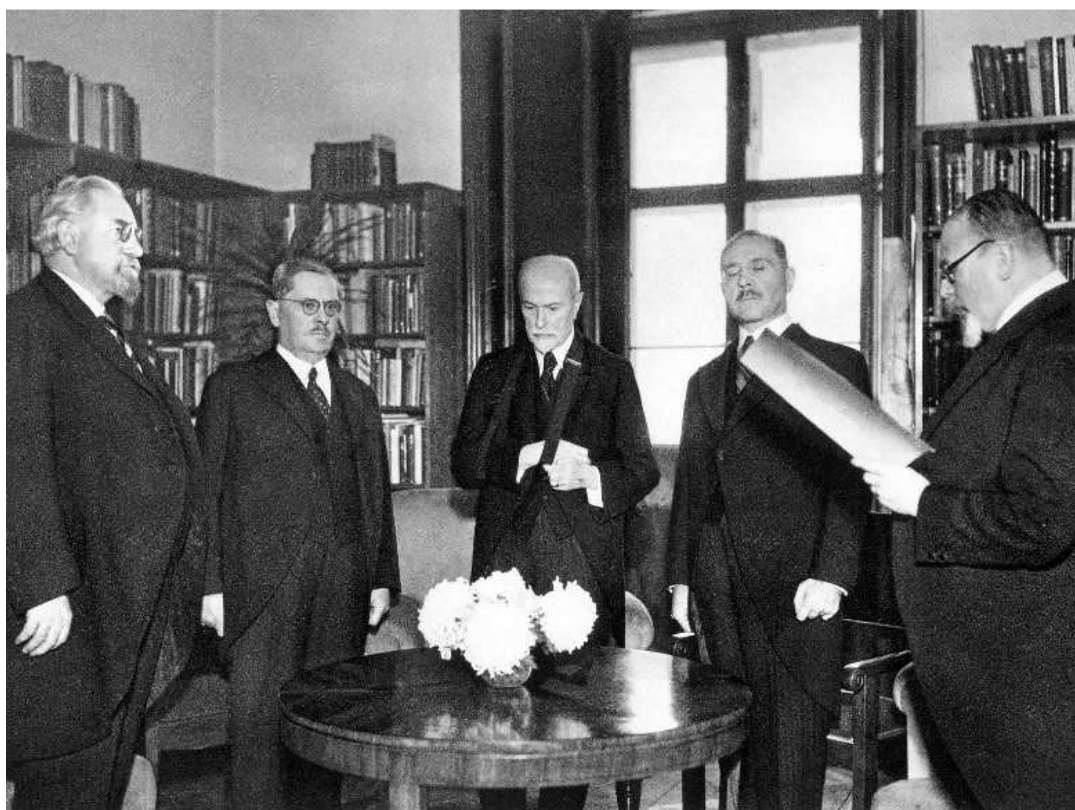

Foto 9 – Při abdikacním aktu na Lánech dne 14. prosince 1935, ČTK (1935)

Foto 10 – Levá ruka T. G. M., Plicka, K. (1930)

ZNALOSTI ŽÁKŮ 9. TŘÍDY O T.G.M.

Příloha 2: tab. 1

ZŠ Břečťanová, Praha 10 březen 2004

Otázka č.	Odpověď			
	správná	v %	chybná	v %
1	9	75	3	25
2	11	92	1	8
3	11	92	1	8
4	11	92	1	8
5	6	50	6	50
celkem	48	80	12	20

pozn.: na dotazník odpovídalo 12 žáků, znění otázek viz. str. 46

Příloha 2: tab. 2

ZŠ Na Babí, Police nad Metují březen 2004

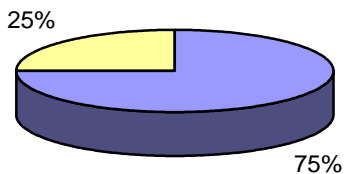
Otázka č.	Odpověď			
	správná	v %	chybná	v %
1	7	30	16	70
2	3	13	20	87
3	0	0	23	100
4	7	30	16	70
5	3	13	20	87
celkem	20	17	95	83

pozn.: na dotazník odpovídalo 23 žáků, znění otázek viz. str. 46

Příloha 3: graf 1

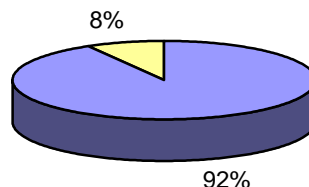
ZŠ Břečťanová, Praha 10
otázka č. 1

■ správná odpověď ■ chybná odpověď

Příloha 3: graf 2

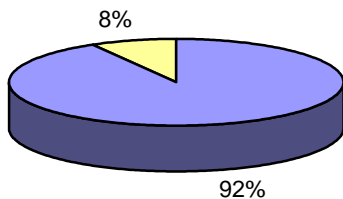
ZŠ Břečťanová, Praha 10
otázka č. 2

■ správná odpověď ■ chybná odpověď

Příloha 3: graf 3

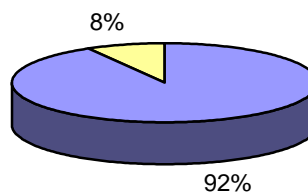
ZŠ Břečťanová, Praha 10
otázka č. 3

■ správná odpověď ■ chybná odpověď

Příloha 3: graf 4

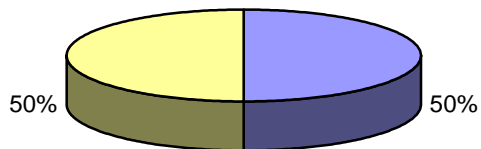
ZŠ Břečťanová, Praha 10
otázka č. 4

■ správná odpověď ■ chybná odpověď

Příloha 3: graf 5

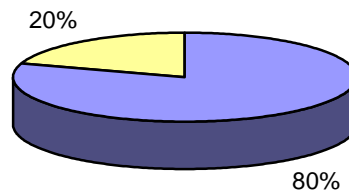
ZŠ Břečťanová, Praha 10
otázka č. 5

■ správná odpověď ■ chybná odpověď

Příloha 3: graf 6

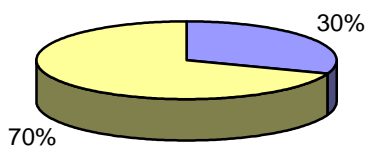
ZŠ Břečťanová, Praha 10
odpovědi celkem

■ správná odpověď ■ chybná odpověď

Příloha 3: graf 7

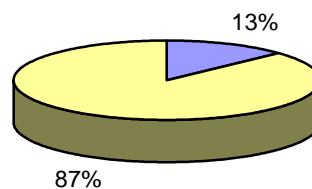
ZŠ Na Babí, Police n. Met.
otázka č. 1

■ **správná odpověď** ■ **chybná odpověď**

Příloha 3: graf 8

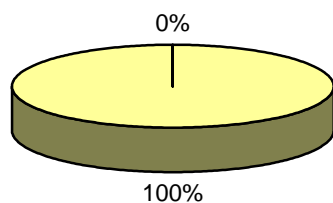
ZŠ Na Babí, Police n. Met.
otázka č. 2

■ **správná odpověď** ■ **chybná odpověď**

Příloha 3: graf 9

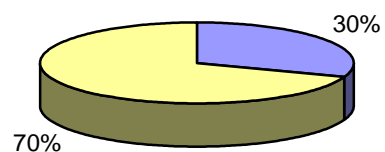
ZŠ Na Babí, Police n. Met.
otázka č. 3

■ **správná odpověď** ■ **chybná odpověď**

Příloha 3: graf 10

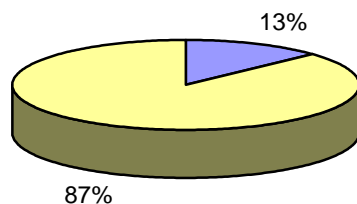
ZŠ Na Babí, Police n. Met.
otázka č. 4

■ **správná odpověď** ■ **chybná odpověď**

Příloha 3: graf 11

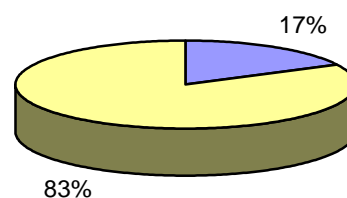
ZŠ Na Babí, Police n. Met.
otázka č. 5

■ **správná odpověď** ■ **chybná odpověď**

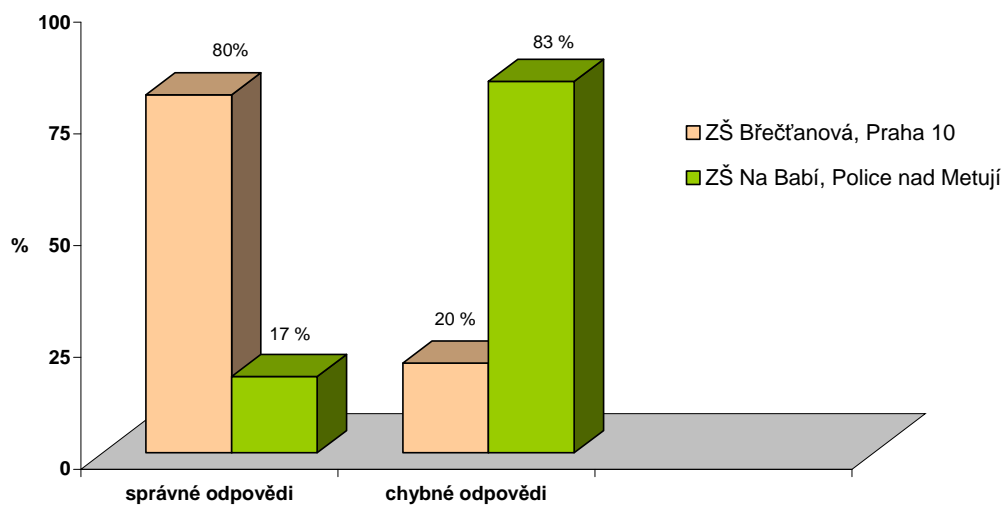
Příloha 3: graf 12

ZŠ Na Babí, Police n. Met.
odpovědi celkem

■ **správná odpověď** ■ **chybná odpověď**

SROVNÁNÍ ÚSPĚŠNOSTI ODPOVĚDÍ V OBOU ŠKOLÁCH březen 2004

Příloha

Slovník použitých cizích slov

Absolutismus – forma vlády, při níž se státní moc soustřeďuje v rukou ničím neomezeného panovníka; (ústředně řízený byrokratický aparát, stále i vojsko).

Altruismus – mravní princip vyjadřující v protikladu k egoismu schopnost nezištně obětovat vlastní zájem ve prospěch zájmu druhého člověka.

Aristokracie – forma vlády, v níž je státní moc v rukou privilegované urozené menšiny.

Caesaropapismus – spojení nebo poměr funkce vladařské a papežské s převahou papežské moci.

Consilium abeundi – žákovi nebo studentovi udělené doporučení, aby opustil školu

Dogma – tvrzení, o kterém církev nebo nějaký směr vůbec nepřipouští pochybnosti.

Filantropie – dobročinnost.

Filologie – souhrn jazykovědných a literárněvědných oborů zkoumajících jazyk, literaturu a kulturu.

Humanita – snahy ve vědě a ve výchově, který se zrodil v 18. století a směřující k vnitřní obrodě člověka, a to v duchu ideálů řeckého a římského ideálu.

Monarchismus – forma vlády, v níž je zdrojem vládní moci pouze jedna osoba, panující vlastním jménem na základě dědičné posloupnosti.

Oligarchie – **forma vlády, při níž je státní moc v rukou malé skupiny lidí – aristokratů, boháčů.**

Sub specie aeterni – pod zorným úhlem věčnosti.

Synergie – součinnost, souhra sil; nauka o souladu lidské vůle s milostí Boží při obrácení k víře.

Tautologie – logicky pravdivá formule, jejíž pravdivostní hodnota je vždy „pravda“ bez ohledu na dosazení hodnot za její proměnné.

Teleologie – nauka o účelnosti všeho dění.

Teokracie – forma státního zřízení, v níž církev a duchovenstvo soustřeďuje ve svých rukou duchovní i světskou moc- (bohovláda).

Teologie – bohosloví – souhrn náboženského učení o podstatě a působení boha.

